

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Krakowie

PRZERWANA HISTORIA

Losy krakowskich Żydów w czasie II wojny światowej

A STORY INTERRUPTED FATE OF THE KRAKÓW JEWS
DURING THE WORLD WAR II

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Krakowie

Autor: Michał Zajda
Recenzent: dr Roman Gieroń

Koncepcja graficzna: Janusz Maniak/RNDR

Korekta: Studio Grapfa, IPN
Tłumaczenie: PBT, IPN
Tłumaczenie wstępu: Ewa Rusowicz

Author: Michał Zajda
Reviewer: dr Roman Gieroń

Graphic concept: Janusz Maniak/RNDR
Text correction: Studio Grapfa, IPN
Translation: PBT, IPN
Translation of the introduction: Ewa Rusowicz

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, 2024

ISBN: 978-85-96552-6-9
Kraków 2024

dr hab. Filip Musiał
dyrektor Oddziału IPN
w Krakowie

WSTĘP

INTRODUCTION

„Przerwana historia”, to opowieść o Krakowie utraconym, o społeczności żydowskiej, która została, niemal w całości, wymordowana przez niemieckiego okupanta.

W dwudziestoleciu międzywojennym mieszkająca w Krakowie społeczność żydowska liczyła ok. 60 tys. osób, jednak tuż przed wybuchem wojny i w pierwszych jej miesiącach szukali tu schronienia Żydzi z innych miast Małopolski, a nawet Warszawy, Łodzi czy Kalisza przymusowo wysiedleni przez okupujących Polskę Niemców do Generalnego Gubernatorstwa. Jak szacowano na przełomie 1939 i 1940 r. w Krakowie oraz sąsiednich gminach mieszkało ok. 70 tys. Żydów. Wojnę przeżyło ok. 2 tys. z nich.

Przedwojenny Kraków był silnym ośrodkiem żydowskiej kultury. Działały tu właściwie wszystkie liczące się organizacje, towarzystwa i instytucje żydowskie. Obecny był pełny koloryt ugrupowań politycznych i religijnych. Znacząca część tej wielkiej i wrośniętej w krajobraz miasta społeczności żydowskiej była zasymilowana. Miała zarazem długą tradycję, bowiem pierwsze ślady żydowskiego osadnictwa w mieście odnotowuje się w XI w.

Dziś szczególnie ważne jest, by przypominać o tym utraconym bogactwie, o dorobku Żydów-krakowian – kulturalnym, społecznym, naukowym, o świecie, który został na skutek działań niemieckiego okupanta bezpowrotnie utracony. Musimy pamiętać o cierpieniu i Zagładzie mieszkańców krakowskiego Kazimierza – i innych dzielnic naszego miasta.

Wydawnictwo, które Państwo trzymacie w rękach jest pokłosiem wystawy – pod tym samym tytułem – która po raz pierwszy została pokazana 12 marca 2023 r., w przeddzień 80. rocznicy rozpoczęcia przez Niemców likwidacji krakowskiego getta.

„A story interrupted” is a story about Krakow long gone and the Jewish community, almost entirely murdered by the German occupier.

During the interwar period, the Jewish community living in Krakow consisted of approximately 60,000 people. However, right before WWII broke out and a couple of months into the war, Krakow became a shelter for Jews from other cities in Lesser Poland, Warsaw, Lodz or Kalisz, who were relocated by force to the General Government by the Germans occupying Poland. At the turn of 1939 and 1940, the estimated number of 70,000 Jews lived in Krakow and in the neighbouring boroughs. Approximately 2,000 of them survived the war.

Pre-war Krakow was the centre of the Jewish culture. All reputable Jewish organisations, societies and institutions operated here. A variety of political and religious parties were present. The majority of the Jewish community, deeply rooted in the city's life, were assimilated. The first record of the Jewish inhabitants in the city dates back to as early as 11th century.

Nowadays, it is incredibly important to remind about the wealth, the cultural, social and scientific achievements of Krakow Jews, irretrievably lost due to the German occupiers. We must remember about the suffering and the holocaust of the residents of Kazimierz and other districts of the city of Krakow.

The publication you are now holding in your hands is a result of an exhibition under the same title, which was opened on 12th March 2023, on the eve of the 80th anniversary of the Krakow ghetto liquidation carried out by the Germans.

ŻYDZI W HISTORII KRAKOWA

THE JEWS IN THE HISTORY OF KRAKÓW

Historia osadnictwa żydowskiego w Krakowie sięga XI w. Od 1800 r. dzielnicą Krakowa jest założony w 1335 r. Kazimierz, do którego w 1495 r. zostali przeniesieni krakowscy Żydzi. Od tego czasu, aż do okresu Zagłady Kazimierz był ważnym ośrodkiem kultury żydowskiej w Europie.

To w Krakowie i na Kazimierzu żyło wielu znakomych rabinów, jak choćby wybitny znawca prawa żydowskiego (halacha) Rabi Mojżesz Isserles (Remu) i kabalista Natan Spira, a także znani malarze jak Maurycy Gottlieb oraz Artur Markowicz, uczniowie słynnego Jana Matejki. W Krakowie do 1937 r. funkcjonowały dwie gminy wyznaniowe żydowskie (krakowska oraz podgórska), a w samym tylko mieście działało ok. 130 synagog i domów modlitwy oraz cztery cmentarze żydowskie: przy ul. Abrahama, Jerozolimskiej, Szerokiej i Miodowej. Wojnę przetrwały tylko dwa ostatnie.

The history of Jewish settlement in Kraków dates back to the 11th century. Founded in 1335, Kazimierz, has been a Kraków district since 1800, and Kraków's Jews were moved there in 1495. From that time until the Holocaust, Kazimierz was a significant centre of Jewish culture in Europe.

Many eminent rabbis have lived in Kraków and Kazimierz. These included the outstanding expert in Jewish law (halakha) Rabbi Moses Isserles (Remu) and the kabbalist Nathan Nata Spira, as well as well-known painters such as Maurycy Gottlieb and Artur Markowicz, disciples of famous Jan Matejko. Until 1937 there were two Jewish religious communities in Kraków (Kraków and Podgórze) with around 130 synagogues and religious houses and four Jewish cemeteries in the city alone: at Abraham Street, Jerozolimska Street, Szeroka Street and Miodowa Street. Only the last two survived the war.

ABRAHAM OZJASZ THON (1870–1936); rabin, poseł na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, społecznik, publicysta, mówca, uczestnik przygotowań do I Światowego Kongresu Syjonistycznego (1897). Jest pochowany na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55.
Fot. z książki H. Pfeffera, „Ozjasz Thon 1870-1936”, Kraków 1937, s. 13

Abraham Ozjasz Thon (1870–1936); rabbi, Member of Parliament of the Republic of Poland, social activist, publicist, an orator, participant in the preparations for the First Zionist Congress (1897). He is buried in the Jewish cemetery at 55 Miodowa Street in Kraków.
A photo from the book 'Ozjasz Thon 1870-1936' by H. Pfeffer, Kraków 1937, p. 13

MORDECHAI GEBIRTIG (1877–1942); stolarz, z zamiłowania i pasji – poeta, pieśniarz oraz aktor, nazywany „ostatnim żydowskim artystą ludowym”. Niemal przez całe życie związany z krakowskim Kazimierzem. Został zastrzelony 4 czerwca 1942 r. podczas akcji wysiedleńczej z krakowskiego getta.
Fot. Biblioteka Narodowa

Mordechai Gebirtig (1877–1942); carpenter, poet, singer, and actor by avocation, called 'the last Jewish folk artist'. He was associated with Kraków's Kazimierz District almost all his life. He was shot dead during a mass deportation from the Kraków ghetto on 4 June 1942.
Photo courtesy of the National Library

MAURYCY GOTTLIEB (1856–1879); malarz, uczeń Jana Matejki. Jego prace znajdują się w wielu muzeach w Polsce i na świecie. Jest pochowany na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55.
Fot. „Tygodnik Ilustrowany” 1879, nr 188, autor Jan Styfia, Domena publiczna

Maurycy Gottlieb (1856–1879); a painter, Jan Matejko's disciple. His works are displayed in many museums in Poland and around the world. He is buried in the Jewish cemetery at 55 Miodowa Street in Kraków.
A photo from the „Tygodnik Ilustrowany” 1879, nr 188, author Jan Styfia. Public Domain.

RAFAŁ LANDAU (1869–1941); adwokat, radny miasta Krakowa, przewodniczący Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie (1918–1939). Zmarł w 1941 r. w Kozikowie w Związku Sowieckim.
Fot. Archiwum Narodowe w Krakowie

Rafał Landau (1869–1941); lawyer, Kraków city councillor, chairman of the Jewish Religious Community in Kraków (1918–1939). He died in 1941 in Kozikovo in the Soviet Union.
Photo courtesy of the the National Archive in Kraków.

WIKTOR ORMICKI (1898–1941); geograf, wykładowca Uniwersytetu Jagiellońskiego. Aresztowany podczas tzw. *Sonderaktion Krakau*. Zamordowany przez Niemców w obozie Mauthausen-Gusen w nocy z 17 na 18 września 1941 r. Fot. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. KHUW 19

Wiktor Ormicki (1898–1941); geographer and

a lecturer at the Jagiellonian University. He was arrested as a result of the so-called *Sonderaktion Krakau*. He was murdered by the Germans in the Mauthausen-Gusen camp on the night of 17–18 September 1941.

Photo courtesy of the Jagiellonian University Archives, Ref. KHUW 19

LEON STERNBACH (1864–1940); profesor filologii klasycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, członek Polskiej Akademii Umiejętności, bizantynista. W wyniku tzw. *Sonderaktion Krakau* został aresztowany i trafił do obozu koncentracyjnego w Sachsenhausen, gdzie został zamordowany 20 lutego 1940 r. Władze niemieckie przesłały prochy Leona Sternbacha rodzinie, która złożyła je na cmentarzu żydowskim przy ul. Jerozolimskiej. Fot. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. KHUW 19

Leon Sternbach (1864–1940); Professor of Classical Philology at Jagiellonian University, a member of the Polish Academy of Arts and Sciences, a Byzantinist. He was arrested as a result of the so-called *Sonderaktion Krakau*, sent to the Sachsenhausen concentration camp and murdered on 20 February 1940. The German authorities sent Leon Sternbach's ashes to his family, who deposited them in the Jewish cemetery at Jerozolimska Street. Photo courtesy of the Jagiellonian University Archives, Ref. KHUW 19

Zdjęcie klasowe uczniów III Państwowego Gimnazjum im. Króla Jana III Sobieskiego w Krakowie (obecnie II Liceum Ogólnokształcące w Krakowie). W III Gimnazjum niemal 15–20% uczniów było Żydami. Wielu z nich straciło życie w okresie okupacji niemieckiej. Na zdjęciu w górnym rzędzie pierwszy od lewej Juda Werfeld, zamordowany w 1941 r., a w środkowym rzędzie trzeci od lewej Mieczysław Rosenzweig, zamordowany w 1943 r. Ze zbiorów Marcina Spórny

A class photograph of pupils of the 3rd King John III Sobieski State Gymnasium in Kraków (now the II Liceum Ogólnokształcące in Kraków). Almost 15–20% of the students in the III Gymnasium were Jewish. Many of them lost their lives during the German occupation. In the photo in the top row, first from the left, Juda Werfeld, murdered in 1941, and in the middle row, third from the left, Mieczysław Rosenzweig, murdered in 1943. From the collection of Marcin Spórny

Moment wysadzenia domu przedpogrzebowego wiosną 1944 r.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

The moment when the pre-burial house was blown up in the spring of 1944.
Photo: Institute of National Remembrance

Nagrobek naczelnego rabinu krakowskiej gminy żydowskiej Mojżesza Isserlesa zwanego Remu (jest to akronim utworzony od Rabi Mosze Isserles), rektora krakowskiej jesziwy, zmarłego w 1572 r. Nagrobek ten znajduje się na cmentarzu nazwanym jego imieniem.
Fot. Michał Zajda

The tombstone of the chief rabbi of the Kraków Jewish community, Moses Isserles also known as Remu (this is an acronym formed from Rabbi Moshe Isserles), a rector of the Kraków yeshiva, who died in 1572. It is located in the cemetery named after him.
Photo by Michał Zajda

Otwarcie nowego cmentarza żydowskiego w Krakowie-Plaszowie.

(s) We środę o godz. 10 przed południem nastąpiła w Krakowie-Plaszowie uroczystość otwarcia nowego cmentarza żydowskiego. W obrzędzie tym wziął udział cały rabinat, bractwo pogrzebowe „Chewra Kadisza”, oraz zarząd i Rada gminy żydowskiej z drem Landauem i drem Fl-

odprawione zostały specjalne modły we wszystkich synagogach i domach modlitwy. Wedle przybliżonych obliczeń, nowy cmentarz starczy na 200–250 lat. Cmentarz przy ul. Miódowej otwarty został w erew Rosz-chođesz Tebet 5568 roku. Pierwszym, który pochowany zo-

Dom przedpogrzebowy na nowym cmentarzu żydowskim w Krakowie.

schłowitzem na czele. Przybyli też na cmentarz szerokie rzesze ludności żydowskiej. Po odprawieniu modłów w hali pogrzebowej przez nadrabina Kornitzera i wygłoszeniu przez kazania, zebrane rzesze ruszyły na nowy cmentarz i siedmiokrotnie okrążyły jego mury od wewnątrz, przyzem uczestnicy uroczystości odmawiali modły, przepisane rytuałem. Po każdym okrążeniu uczestnicy zatrzymywali się i

stał na tym cmentarzu, był Wolf Hirsz, syn Esigla Zorea, w dniu 29 Marcheszwan, przyzem nie zostało ustalonym, dlaczego pierwszy pogrzeb odbył się na 5 tygodni przed poświęceniem cmentarza. W ostatnich latach grzebano na tym cmentarzu przeciętnie po 650 zwłok rocznie. Obszar cmentarza przy ul. Miódowej, który jeszcze przez parę lat będzie otwarty dla chowania w miarę miejsca krewnych zmarłych, wynosił

6 czerwca 1932 r. w Krakowie miała miejsce uroczystość poświęcenia nowego cmentarza żydowskiego przy ul. Abrahama 3 oraz monumentalnego domu przedpogrzebowego, zaprojektowanego przez inż. Adolfa Siódmarka. Od 1941 r. cmentarz przy ul. Abrahama 3 był jedynym miejscem pochówku krakowskich Żydów. W okresie II wojny światowej cmentarz ten został całkowicie zrujnowany, a dom przedpogrzebowy – zniszczony.
Fot. Małopolska Biblioteka Cyfrowa

On 6 June 1932, a ceremony took place in Kraków to consecrate the new Jewish cemetery at 3 Abrahama Street and the monumental pre-burial house, designed by engineer Adolf Siódmark. From 1941, the cemetery at 3 Abrahama Street was the only burial place for Kraków's Jews. During World War II the cemetery was completely obliterated and the pre-burial house was destroyed.
Photo courtesy of the the Digital Library of Małopolska

WPŁYW ŻYDÓW NA ŻYCIE KRAKOWA W DWUDZIESTOLECIU MIĘDZYWOJENNYM

JEWISH INFLUENCE ON KRAKOW'S LIFE IN THE INTERWAR PERIOD

Od uzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r. zwyczajowo jeden z wiceprezydentów Krakowa wybierany był spośród społeczności żydowskiej. Przez cały okres międzywojenny ukazywał się w Krakowie „Nowy Dziennik”, czyli jedna z największych gazet żydowskich wydawanych w języku polskim. Dzięki doskonałym fotografiom Ignacego, Natana i Amalii Kriegerów wiemy, jak wyglądał niegdyś Kraków. Na Uniwersytecie Jagiellońskim – najstarszym uniwersytecie w Polsce, założonym w 1364 r. – pracowało wielu profesorów pochodzenia żydowskiego. W szpitalach praktykowała niezliczona rzesza lekarzy żydowskich, podobnie sytuacja miała się pośród palestry adwokackiej. W okresie międzywojennym w Krakowie działało wielu wybitnych żydowskich architektów, którzy odcisnęli swoje piętno na tutejszej architekturze – byli to m.in. Zygmunt Grünberg, Henryk Lamensdorf, Ferdynand Liebling, Adolf Siódmałk i wielu innych. Przed wybuchem II wojny światowej Żydzi stanowili czwartą część mieszkańców miasta, licząc ok. 60 tys. osób. Stanowili więc ważną część społeczności Krakowa.

After Poland regained independence in 1918, it was customary to elect someone from among the Jewish community to serve as one of Kraków's vice-presidents. Throughout the interwar period, one of the largest Jewish newspapers issued in Polish, 'Nowy Dziennik', was published in Kraków. Thanks to the excellent photographs by Ignacy, Natan and Amalia Krieger, we know what Kraków once looked like. Many professors of Jewish origin worked at Jagiellonian University, the oldest university in Poland, founded in 1364. Countless Jewish doctors practised in hospitals, and the situation was similar in the legal profession. The interwar period saw many prominent Jewish architects active in Kraków, who left their mark on the local architecture – these included Zygmunt Grünberg, Henryk Lamensdorf, Ferdynand Liebling, Adolf Siódmałk and many others. Before the outbreak of World War II, the Jews numbered around 60,000, comprising a quarter of the city's population. They thus constituted a significant part of the Kraków community.

JÓZEF SARE (1850–1929); architekt i budowniczy, wieloletni wiceprezydent miasta Krakowa. Jest pochowany na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55. Jego imieniem nazwano jedną z krakowskich ulic. Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Józef Sare (1850–1929); an architect and a builder, a long-term vice-president of the City of Kraków. He is buried in the Jewish cemetery at 55 Miodowa Street in Kraków. One of Kraków's streets was named after him. Photo courtesy of the National Digital Archives

WŁADYSŁAW NATANSON (1864–1937); profesor fizyki, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego (1922–1923). Zmarł 26 lutego 1937 r. w Krakowie. Jest pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Władysław Natanson (1864–1937); a professor of physics, a rector of Jagiellonian University (1922–1923). He died on 26 February 1937 in Kraków. He is buried in Rakowicki Cemetery in Kraków. Photo courtesy of the National Digital Archives

MIECZYŚLAW KAPLICKI (1875–1959); lekarz dermatolog, działacz społeczny i gospodarczy, polityk. Po zakończeniu I wojny światowej przeszedł na katolicyzm, co w tamtym czasie było pojmowane jako akces do polskości. Prezydent Krakowa (1935–1939), piłsudczyk, kombatant Pierwszej Brygady, podpułkownik lekarz Wojska Polskiego, odznaczony m.in. Krzyżem Virtuti Militari. Zmarł w Penrhos w Walii, gdzie został pochowany na

cmentarzu w Wrexham.
Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Mieczysław Kaplicki (1875–1959); a dermatologist, a social and economic activist, a politician. After the end of World War I, he converted to Catholicism, which at the time was understood as an accession to Polishness. President of Kraków (1935–1939), a Piłsudskiite, a veteran of the First Brigade, a lieutenant-colonel and a doctor in the Polish Armed Forces, decorated with, among others, the Virtuti Militari Cross. He died in Penrhos, Wales, where he was buried in Wrexham Cemetery.
Photo courtesy of the National Digital Archives

AMALIA KRIEGER (1846–1928); jedna z pierwszych krakowskich fotografek. Jak pisał o niej „Nowy Dziennik”: *Znana w szerokiej kołach artystycznych i obywatelskich nie tylko miasta Krakowa, ale i w całej Polsce i cieszyła się z powodu swych zalet charakteru i wykształcenia artystycznego powszechną sympatią.* Tuż przed śmiercią, w 1926 r., Amalia zdecydowała się na likwidację zakładu mieszczącego się przy ul. Św. Jana 1 w Krakowie. Wówczas wielotysięczny zbiór szklanych klisz oraz wyposażenie

pracowni przekazała miastu Kraków.
Fot. Muzeum Krakowa/Ignacy Krieger

Amalia Krieger (1846–1928); one of Kraków's first female photographers, about whom 'Nowy Dziennik' wrote: *'She was known in wide artistic and civic circles not only in the city of Kraków but also in the whole of Poland, she enjoyed widespread popularity due to her qualities of character and artistic education.'* Shortly before she died in 1926, Amalia decided to liquidate her photography establishment located at 1 Św. Jana Street in Kraków, at which time, she donated her collection of thousands of glass plates and studio equipment to the City of Kraków.
Photo courtesy of the Museum of Kraków/Ignacy Krieger

IGNACY LANDAU (1870–1954); prawnik, wiceprezydent miasta Krakowa, zwolennik asymilacji. Jest pochowany na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55.
Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Ignacy Landau (1870–1954); a lawyer, a vice-president of the city of Kraków, a supporter of assimilation. He is buried in the Jewish cemetery in Kraków at 55 Miodowa Street.
Photo courtesy of the National Digital Archives

LEON SPERLING (1900–1941); reprezentant Polski w piłce nożnej – rozegrał 21 meczów, olimpijczyk, trzykrotny mistrz Polski z drużyną Cracovii (1921, 1930, 1932), urzędnik bankowy. Zamordowany przez Niemców we Lwowie w grudniu 1941 r. W międzywojennym Krakowie prężnie rozwijało się żydowskie życie sportowe. Wyróżniały się dwa duże wielosekcyjne żydowskie kluby sportowe: Makkabi i Jutrzenka, której Sperling był wychowankiem.
Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Leon Sperling (1900–1941); a Polish football player who played 21 matches as an Olympic athlete, a three-time Polish champion with the 'Cracovia' team (1921, 1930, 1932), a bank clerk. The Germans murdered him in Lviv in December 1941. Jewish sporting life thrived in interwar Kraków. Two large multi-section Jewish sports clubs, Makkabi and Jutrzenka, two large multi-section Jewish sports clubs, of which Sperling was an alumnus, stood out.
Photo courtesy of the National Digital Archives

Gmach Muzeum Narodowego wybudowany w latach 1935–1938, według wspólnego projektu krakowskich architektów Czesława Boratyńskiego, Bolesława Schmidta oraz krakowskiego Żyda Edwarda Kreislera (1903–1946).
Fot. Muzeum Krakowa

The National Museum building, built between 1935 and 1938, according to a joint design by Kraków architects Czesław Boratyński, Bolesław Schmidt and Jewish resident of Kraków Edward Kreisler (1903–1946).
Photo courtesy of the Museum of Kraków

Pierwsza strona „Nowego Dziennika” z 1 października 1927 r.
 Fot. Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa

The front page of 'Nowy Dziennik' of 1 October 1927.
 Photo courtesy of the Jagiellonian Digital Library

Przedstawiciele społeczności żydowskiej miasta Krakowa w oczekiwaniu na prezydenta Polski Ignacego Mościckiego, zebrani w 1927 r. przed najstarszą krakowską synagogą – Starą. Na zdjęciu w centralnym miejscu ostatni przedwojenny rabin Krakowa Josef Nechemia Kornitzer (1880–1933).
 Fot. Muzeum Krakowa

Representatives of the Jewish community of Kraków gathered in 1927 in front of Kraków's oldest synagogue, the Old Synagogue, awaiting the President of Poland, Ignacy Mościcki. The last pre-war Kraków rabbi, Josef Nechemia Kornitzer (1880–1933), is pictured in the middle.
 Photo courtesy of the Museum of Kraków

Stara Synagoga w Krakowie, ul. Szeroka 40, zdjęcie z II poł. XIX w. Jedna z najstarszych zachowanych synagog w Europie (pocz. XV w.) W okresie II wojny światowej Niemcy zdewastowali synagogę – urządzili w niej magazyny. Sprzęty liturgiczne, archiwalia oraz bezcenną bibliotekę rozkradziono lub zniszczono. Zrujnowano również synagogę w warstwie technicznej oraz architektonicznej. W latach 1956–1959 odbudowano Starą Synagogę, przywracając jej unikatowy wygląd. Zdjęcie autorstwa Ignacego Kriegera (1817–1889).
 Fot. Muzeum Krakowa/Ignacy Krieger

The Old Synagogue at 40 Szeroka Street in Kraków; a photo from the 2nd half of the 19th century. It is one of the oldest surviving synagogues in Europe (early 15th century). During the Second World War the Germans desecrated and gutted the synagogue, turning it into a warehouse. Liturgical equipment, archives and the priceless library were stolen or destroyed. The technical and architectural aspects of the synagogue were also ruined. Between 1956 and 1959, the Old Synagogue was rebuilt and thus its unique appearance has been restored. Photo by Ignacy Krieger (1817–1889).
 Photo courtesy of the Museum of Kraków/Ignacy Krieger

POWSTANIE GENERALNEGO GUBERNATORSTWA

THE ESTABLISHMENT OF THE GENERAL GOVERNMENT

Mapa Generalnego Gubernatorstwa z 1943 r. W tym czasie zajmowało ono ok. 145,2 tys. km² i liczyło ok. 16 mln osób. Fot. Biblioteka Narodowa

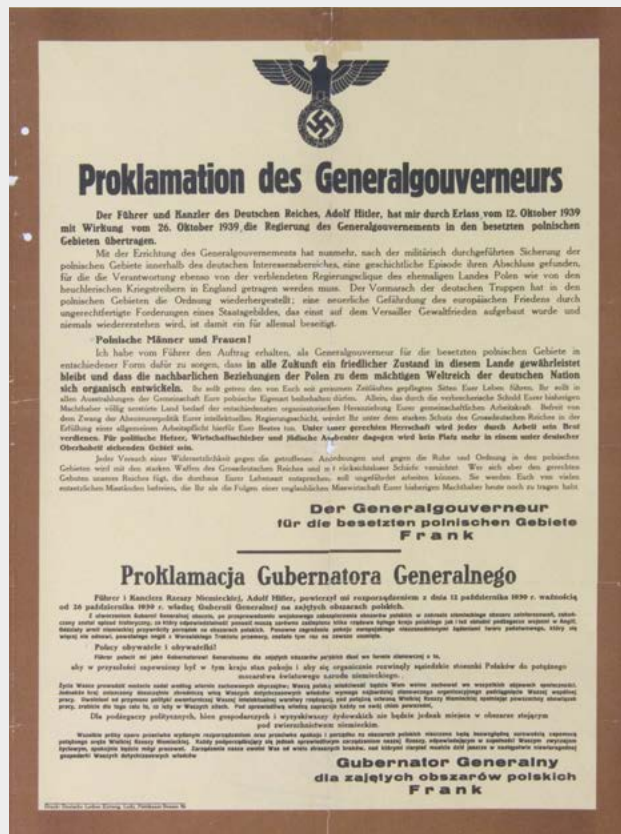
The map of the General Government in 1943. At that time it covered about 145,200 square kilometres and had a population of about 16 million people. Photo courtesy of the National Library

1 września 1939 r. Niemcy i Słowacja zaatakowały Polskę. 17 września do agresji dołączył Związek Sowiecki. Polska pozostawiona bez pomocy sojuszników została pokonana i podzielona między agresorów. Z części zajętych ziem niemiecki okupant utworzył w październiku 1939 r. *Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete* (pol. Generalne Gubernatorstwo dla okupowanych ziem polskich). Był to bezprawnie powołany organizm quasi-państwowy, swoista kolonia funkcjonująca w celu realizacji interesów politycznych i gospodarczych III Rzeszy. Kraków został stolicą Generalnego Gubernatorstwa. Od 1942 r. mieszkańcy Generalnego Gubernatorstwa byli świadkami Zagłady Żydów, dokonanej przez funkcjonariuszy państwa niemieckiego.

On 1 September 1939, Germany and Slovakia attacked Poland. On 17 September, the Soviet Union joined the two aggressors. Without the Allies' help, Poland was defeated and divided between the aggressors. From part of the occupied lands, the German occupier created *Generalgouvernement für die besetzten polnischen Gebiete* (English: General Government for the Occupied Polish Territories) in October 1939. It was an illegally established quasi-state organism, a kind of colony functioning to further the political and economic interests of the Third Reich. Kraków became the capital of the General Government. The inhabitants of the General Government witnessed the extermination of the Jews by the German state functionaries that began in earnest in 1942.

Generalnym gubernatorem został niemiecki adwokat **DR HANS FRANK** (1900–1946). Dzielił on władzę z przedstawicielami SS i policji. W 1946 r. Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze skazał go za popełnione zbrodnie na karę śmierci.
 Fot. Instytut Pamięci Narodowej

A German lawyer, Dr Hans Frank (1900–1946), became the Governor General. He shared power with representatives of the SS and the Police. In 1946, the International Military Tribunal in Nuremberg sentenced him to death for his crimes.
 Photo: Institute of National Remembrance

Proklamacja obwieszczająca powstanie Generalnego Gubernatorstwa, w której informowano, że dla podlegaczy politycznych, hien gospodarczych i wyzyskiwaczy żydowskich nie będzie jednak miejsca w obszarze stojącym pod zwierzchnictwem niemieckim.
 Fot. Instytut Pamięci Narodowej

A proclamation announcing the establishment of the General Government, which stated that there would be no place for political instigators, economic hyenas and Jewish exploiters in the area under German sovereignty.
 Photo: Institute of National Remembrance

OTTO VON WÄCHTER (1901–1949); austriacki zbrodniarz wojenny; jako gubernator *Distrikt Krakau* (1939–1942) wydał zarządzenie o utworzeniu getta w marcu 1941 r. Po wojnie zmarł w Rzymie, unikając kary.
Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Otto von Wächter (1901–1949); an Austrian war criminal; as the *Distrikt Krakau* [Krakow District] Governor (1939–1942), he ordered the creation of a ghetto in March 1941. Wächter avoided capture and punishment, and died in Rome after the war.

Photo courtesy of the National Digital Archives

Budynek Akademii Górniczej w Krakowie, w którym podczas okupacji niemieckiej znajdowała się siedziba rządu Generalnego Gubernatorstwa (na szczycie budynku – godło III Rzeszy).
Fot. Muzeum Krakowa

The Mining Academy building in Kraków, which was the seat of the government of the General Government during the German occupation (on top of the building – the emblem of the Third Reich).

Photo courtesy of the Museum of Kraków

Znaczki pocztowe z okresu II wojny światowej, przedstawiające najważniejsze zabytki Krakowa i opatrzone symbolami nazistowskich Niemiec. Pomimo tego, że Kraków jest symbolem polskiej państwowości, niemiecki okupant nadał mu przydomek „prastare niemieckie miasto Kraków”.
Fot. Muzeum Krakowa

Postal stamps from the Second World War depicting Kraków's most important monuments and bearing the symbols of Nazi Germany. Despite Kraków being a symbol of Polish statehood, the German occupiers gave it the moniker, 'the ancient German city of Kraków'.

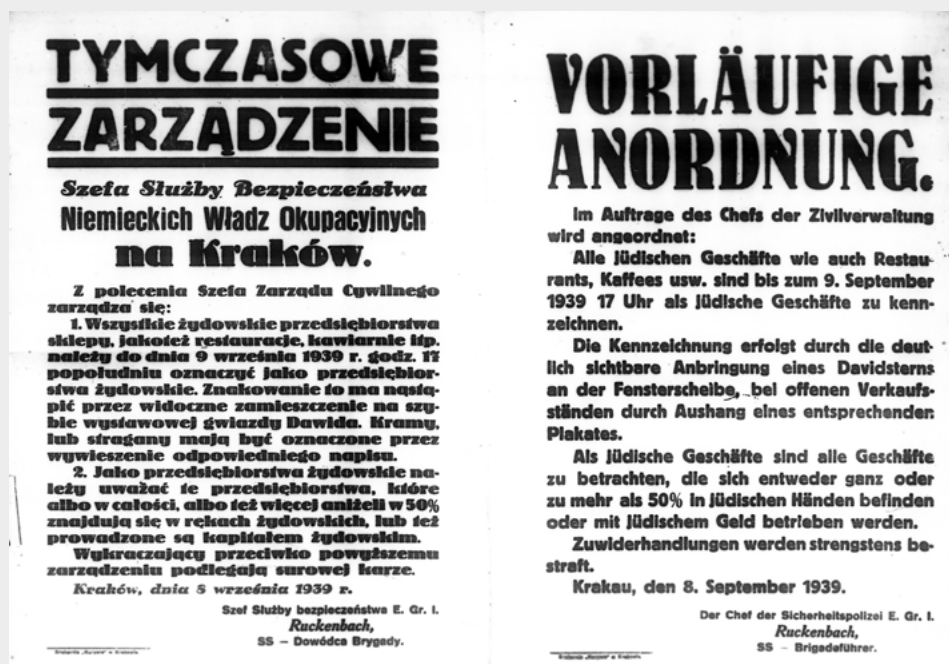
Photo courtesy of the Museum of Kraków

PRZEŚLADOWANIA KRAKOWSKICH ŻYDÓW W LATACH 1939–1942

PERSECUTION OF KRAKÓW JEWS 1939–1942

Okupacyjne władze niemieckie po 6 września 1939 r. – zaraz po przejściu kontroli nad Krakowem – przystąpiły do wdrażania antyżydowskiej polityki. Już w pierwszych miesiącach okupacji nakazano Żydom oznaczyć należące do nich sklepy i kawiarnie oraz nosić opaski z niebieską gwiazdą syjonistyczną. Wstrzymano wypłacanie świadczeń, zamknięto szkoły żydowskie, zablokowano konta i depozyty należące do Żydów oraz – w późniejszym okresie – ograniczono swobodę poruszania się po Krakowie, a następnie zakazano jej. W gazetach i na plakatach oraz w życiu codziennym niemiecki okupant epatował agresywną propagandą antyżydowską. Upokarzano religijnych Żydów na różne sposoby (nakazywano im publicznie tańczyć lub obcinano brody i pejsy). Już we wrześniu władze niemieckie nakazały utworzyć *Judenrat* (Rada Żydowska), którego zadaniem było administrowanie żydowską społecznością. Rada była przede wszystkim zobowiązana do wykonywania zarządzeń władz okupacyjnych. Po utworzeniu getta (marzec 1941 r.) siedzibę Rady przeniesiono do budynku przy ul. B. Limanowskiego 2 (niem. *Tarnowerstrasse*).

After 6 September 1939, immediately after taking control of Kraków, the German occupying authorities set about implementing anti-Jewish policies. From the very first months of the occupation, Jews were ordered to place identifying markings on the shops and cafes that belonged to them and to wear armbands with the blue Zionist star. Social benefits payments to Jews were stopped, Jewish schools were closed, accounts and deposits belonging to the Jews were blocked, and later, even the freedom of movement by Jews in Kraków was restricted and finally banned. In newspapers and posters, and in everyday life, the German occupiers were broadcasting aggressive anti-Jewish propaganda. Religious Jews were humiliated in various ways (they were ordered to dance in public or had their beards and sidelocks cut off). In September, the German authorities ordered the establishment of the *Judenrat* (Jewish Council), which task was to administer the Jewish community. The Council was primarily obliged to carry out the orders of the occupation authorities. After the establishment of the ghetto (March 1941), the Council's headquarters were moved to the building at 2 B. Limanowskiego Street (German: *Tarnowerstrasse*).

Tymczasowe Zarządzenie Szefa Służby Bezpieczeństwa Niemieckich Władz Okupacyjnych na Kraków z 8 września 1939 r., dotyczące oznaczenia żydowskich sklepów.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

The Temporary Order of the Head of the Security Service of the German occupation authorities for Kraków of 8 September 1939, concerning the inscribing of Jewish shops with identifying markings.
Photo: Institute of National Remembrance

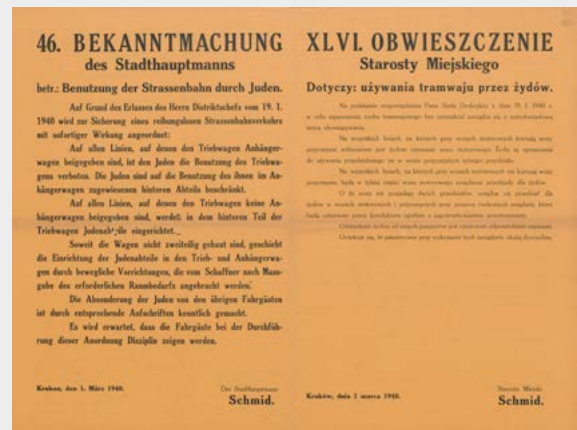
Okupacja niemiecka – obcinanie pejsów Żydowi przez Niemców na ul. Kalwaryjskiej.
Fot. Muzeum Krakowa

The German occupation – the Germans cutting a Jew's sidelocks at Kalwaryjska Street.
Photo courtesy of the Museum of Kraków

Żydów zmuszano do wykonywania upokarzających prac publicznych. Fot. Instytut Pamięi Narodowej

Jews were forced to perform humiliating public works.
Photo courtesy of the Institute of National Remembrance

Obwieszczenie niemieckich władz okupacyjnych w Krakowie z 1 marca 1940 r., dotyczące używania tramwajów przez Żydów.
Fot. Archiwum Narodowe w Krakowie

The announcement of the German occupation authorities in Kraków of 1 March 1940, regarding the use of trams by the Jews.
Photo courtesy of the National Archives in Kraków

W październiku 1939 r. Niemcy przekształcili Żydowski Dom Akademicki, mieszczący się przy ul. Przemyskiej 3, na dom publiczny dla żołnierzy niemieckich.
Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

In October 1939, the Germans converted the Jewish Academic House, located at 3 Przemyska Street, into a brothel for German soldiers.
Photo by the National Digital Archives

PRZEŚLADOWANIA KRAKOWSKICH ŻYDÓW W LATACH 1939–1942.

PRZESIEDLENIA

PERSECUTION OF KRAKÓW'S JEWS 1939–1942. DISPLACEMENTS

W pierwszych miesiącach okupacji niemieckiej w Krakowie oraz w sąsiednich gminach znajdowało się ok. 70 tys. Żydów. Liczba ta rosła w wyniku napływu osób pochodzących z ziem włączonych do Rzeszy. 18 maja 1940 r. niemiecki okupant poinformował *Judenrat*, że w Krakowie po 15 sierpnia 1940 r. może pozostać tylko 15 tys. żydowskich robotników wraz z rodzinami. Reszta miała zostać przesiedlona. Wtedy jeszcze Żydzi mieli prawo wyboru miejscowości i mogli ze sobą zabrać potrzebne rzeczy. Wiele osób opuściło Kraków i skierowało się do okolicznych wsi i miast. W okresie od maja 1940 r. do końca lutego 1941 r. zmuszono do opuszczenia miasta ok. 60 tys. Żydów.

In the first months of the German occupation, there were approximately 70,000 Jews in Kraków and the neighbouring communities. The figure was increasing due to the influx of people coming from the territories incorporated into the Reich. On 18 May 1940, the German occupier informed the Krakow *Judenrat* that only 15,000 Jewish workers and their families could remain in Kraków after 15 August 1940. The rest were to be resettled. At that time, the Jews still had the right to choose their destination and could take the necessary belongings. Many left Kraków and headed for the surrounding villages and towns. Between May 1940 and the end of February 1941, around 60,000 Jews were forced to leave the city.

Przemarsz wysiedlanych Żydów przed Dworcem Głównym w Krakowie. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

A column of Jews undergoing forced displacement, in front of the Main Railway Station in Kraków. Photo: Institute of National Remembrance

ANORDNUNG

zur Aussiedlung von Juden aus dem Stadtgebiet Krakau

Ich habe festgestellt, dass die behördlichen Anordnungen zur Aussiedlung von Juden aus dem Stadtgebiet Krakau verschiedentlich nicht beachtet wurden.

Die den Juden zur freiwilligen Aussiedlung gestellten Fristen sind ohne entsprechendes Ergebnis abgelaufen. Mehrfach hat sogar ein neuer Zuzug von Juden stattgefunden.

Zur Erreichung des gesetzten Zieles, Krakau judenfrei zu machen und nur jene Juden zu belassen, die infolge der Art ihres Arbeitseinsatzes derzeit noch benötigt werden, ordne ich mit sofortiger Wirkung folgendes an:

- 1) Der Zuzug von Juden in das Stadtgebiet Krakau ist verboten. Es wird hierzu auf die 1. Durchführungsvorschrift vom 11. 12. 1939, V. Bl. GGP. S. 231 und 232 zur Verordnung vom 26. 10. 1939 über die Einführung des Arbeitszwanges für die jüdische Bevölkerung des Generalgouvernements verwiesen.
- 2) Im Stadtgebiet Krakau ist der Aufenthalt nur Juden gestattet, die im Besitz einer Sondergenehmigung (Zurückstellungsbescheid) sind. Dieser Ausweis ist von dem Berechtigten ständig bei sich zu tragen und behördlichen Organen über Aufforderung vorzuweisen. Juden, die ohne diesen Ausweis angetroffen werden, werden zwangsweise ausgesiedelt.
- 3) Zur Vermeidung der Ansiedlung von Juden in nicht erwünschten Gebieten wird die Aussiedlung der Juden behördlich gelenkt. Juden, die nicht im Besitze eines Zurückstellungsbescheides sind, haben sich bei der Aussiedlungsstelle des Distrikts, Krakau, Paviastrasse Nr. 3, in der nachstehenden Reihenfolge zu melden:

Juden mit dem Anfangsbuchstaben

A — D am 2. 12. 1940
E — J am 4. 12. 1940
K — O am 6. 12. 1940
P — T am 9. 12. 1940
U — Z am 11. 12. 1940

- 4) Bei der Aussiedlung ist die Mitnahme eines Handgepäckes von 25 kg pro Person gestattet. Jedes weitere jüdische Eigentum ist der Treuhandaussenstelle des Distrikts, Krakau, Westring 45, zum Kaufe anzubieten. Ein freihändiger Verkauf und Kauf darf nur nach erfolgter Freigabe durch die Treuhandaussenstelle erfolgen. Zuwiderhandlungen führen zur Beschlagnahme.
- 5) Die Durchführung dieser Anordnung wird streng überwacht, Zuwiderhandelnde werden bestraft.

Krakau, am 25. November 1940.

Der Chef des Distrikts Krakau
Dr. Wächter
Gouverneur.

ZARZĄDZENIE

o wysiedleniu żydów z terenu miasta Krakowa

Stwierdziłem, że nie zastosowano się dokładnie do zarządzenia władz w sprawie wysiedlenia żydów z terenu miasta Krakowa.

Terminy postawione żydom dla dobrowolnego wyprowadzenia się minęły bez odpowiedniego wyniku. Niejednokrotnie stwierdzono nawet nowy napływ żydów.

Dla osiągnięcia odżydzenia Krakowa i pozostawienia tylko tych żydów, którzy z powodu ich pracy zawodowej są narazie potrzebni, zarządzam z natychmiastową ważnością co następuje:

1. Napływ żydów na teren miasta Krakowa jest wzbroniony. Powołuję się w tym względzie na I. rozporządzenie wykonawcze z dnia 11. 12. 1939 Dz. rozporz. GGP str. 231 i 232 wydane do rozporządzenia z dnia 26. 10. 1939 r. w sprawie zaprowadzenia robót przymusowych dla ludności żydowskiej Generalnego Gubernatorstwa.
2. Na terenie miasta Krakowa wolno przebywać tylko tym żydom, którzy posiadają specjalne pozwolenie (dokument odroczenia). Dowód ten nosić ma upoważniony stale przy sobie i przedłożyć go na żądanie organów władz. Żydzi, którzy przy zażądaniu tego dowodu nie mogą się nim wykazać, będą przymusowo wysiedleni.
3. Dla uniknięcia osiedlenia się żydów na terenach gdzie nie są pożądani, wysiedlenie przeprowadzone będzie przez władze. Żydzi, którzy nie są w posiadaniu dokumentu odroczenia, mają się zgłosić w Biurze Uchodźców Szefa Okręgu w Krakowie, przy ul. Pawiej Nr. 3, a mianowicie:

Żydzi o nazwisku z literą początkową

A — D w dniu 2. grudnia 1940 r.
E — J w dniu 4. grudnia 1940 r.
K — O w dniu 6. grudnia 1940 r.
P — T w dniu 9. grudnia 1940 r.
U — Z w dniu 11. grudnia 1940 r.

4. Przy wysiedleniu można zabrać ze sobą pakunek ręczny wagi 25 kg na osobę. Wszelką inną własność żydowską należy zofiarować celem sprzedaży Oddziałowi Okręgu Trehand-Aussenstelle, Krakau Westring Nr. 45. Sprzedaż i kupno z wolnej ręki może nastąpić tylko po zwolnieniu rzeczy przez Trehand-Aussenstelle. Wykroczenia pociągają za sobą konfiskatę rzeczy.
5. Zarządzenie niniejsze będzie ściśle kontrolowane. Osoby wykraczające przeciw temu zarządzeniu będą karane.

Kraków, dnia 25. listopada 1940 r.

Szef Okręgu Krakowskiego
Dr. Wächter
Gubernator

Zarządzenie o wysiedleniu Żydów z terenu miasta Krakowa z 25 listopada 1940 r. Fot. Archiwum Narodowe w Krakowie

The Order on the expulsion of the Jews from the city of Kraków of 25 November 1940. Photo courtesy of the National Archives in Kraków

Mienie należące do wysiedlanych Żydów.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Property belonging to the displaced Jews.
Photo: Institute of National Remembrance

PRZEŚLADOWANIA KRAKOWSKICH ŻYDÓW W LATACH 1939–1942. GETTO

PERSECUTION OF KRAKÓW JEWS 1939–1942. GHETTO

Przeprowadzka Żydów z Kazimierza do getta w Podgórzu – zaprzęgi konne na ul. Krakowskiej. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

The removal of the Jews from Kazimierz to the ghetto in Podgórze – horse-drawn carriages at Krakowska Street.
Photo: Institute of National Remembrance

3 marca 1941 r. szef *Distrikt Krakau* (dystrykt krakowski) Otto von Wächter wydał rozporządzenie o utworzeniu getta w Krakowie. Żydzi do 20 marca tego roku musieli przenieść się do dzielnicy, którą wyznaczono im w części Podgórza. Gettem zarządzał *Judenrat* (Rada Żydowska), zmuszony do wykonywania poleceń niemieckich, natomiast porządku wewnątrz strzegła *Ordnungsdienst* (Służba Porządkowa). W okresie funkcjonowania getta różne niemieckie formacje policyjne popełniały wiele zbrodni. Początkowo dzielnicę otoczono drutem kolczastym, wkrótce jednak wybudowano mur z czterema bramami (na placu Zgody, u wylotu ul. Lwowskiej, u wylotu ul. Limanowskiego

On 3 March 1941, the head of *Distrikt Krakau* (Kraków District), Otto von Wächter, issued a decree establishing a ghetto in Kraków. The Jews had until 20 March that year to move to a district designated for them in part of Podgórze district. Forced to carry out German orders, the *Judenrat* (the Jewish Council) administered the Ghetto while order inside was overseen by the *Ordnungsdienst* (the Order Service). During the Ghetto's operation, various German police formations committed many crimes. Initially, the district was surrounded by barbed wire, but soon a wall was built, with four gates: at Zgody Square, at the exit of Lwowska Street, at the entrance of Limanowskiego

oraz główną na styku ul. Limanowskiego i Rynku Podgórskiego). Obszar getta obejmował ok. 20 ha, mieścił 320 domów. Na tym terenie znalazło się 11 tys. Żydów. Z czasem ich liczba wzrosła do ok. 20 tys. Władze niemieckie wraz z zamknięciem getta przejęły również wszystkie ważniejsze krakowskie synagogi, które w wyniku wojny zostały sprofanowane i zdevastowane. Warunki życia w krakowskim getcie były bardzo trudne, jednak na tle innych gett znajdujących się w Generalnym Gubernatorstwie sytuacja w Krakowie i tak zdawała się lepsza. Nie było tu epidemii czy masowego głodu, a śmiertelność w getcie okazała się stosunkowo niska. Oficjalne przydziały żywnościowe wynosiły 100 g chleba dziennie oraz 200 g cukru i tłuszczu miesięcznie na osobę, co dawało ok. 250–300 kalorii dziennie. Były to ilości niewystarczające do przeżycia, zatem żywność do getta sprowadzano nielegalnie.

Street and the main gate at the junction of Limanowskiego Street and Podgórski Square. The Ghetto area covered about 20 hectares and contained 320 houses, with 11,000 Jews. Over time, their number increased to about 20,000. With the closing of the Ghetto, the German authorities also took over all of Kraków's major synagogues, which had been profaned and devastated as a result of the war. Living conditions in the Kraków Ghetto were harsh, but compared to other ghettos in the General Government, the situation in Kraków still seemed better. There were no epidemics or mass starvation, and the mortality rate in the Ghetto appeared to be relatively low. The official food rations were 100 g of bread per day and 200 g of sugar and fat per month per person, which amounted to about 250–300 calories per day. These were insufficient for survival, so food would have to be brought into the Ghetto illegally.

Tworzenie getta na terenie Podgórze – budowa muru. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

The creation of the ghetto in Podgórze – construction of the wall. Photo: Institute of National Remembrance

Informacje o utworzeniu getta podawano również przez megafony oraz na afiszach rozlepianych w mieście. Obwieszczenie szefa *Distrikt Krakau* (dystrykt krakowski) o utworzeniu getta w Krakowie z dnia 1 marca 1941 r.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Information about the establishment of the ghetto was also given through megaphones and on placards posted around the city. The announcement by the head of *Distrikt Krakau* (Kraków District) on the establishment of a ghetto in Kraków, dated 1 March 1941
Photo: Institute of National Remembrance

Obwieszczenie urzędowe zamieszczone w „Goncu Krakowskim” 7 marca 1941 r. (nr 55), informujące o „utworzeniu dzielnicy mieszkaniowej dla żydów w Krakowie”.
 Fot. Biblioteka Narodowa

The official announcement published in the 'Goniec Krakowski' on 7 March 1941 (No. 55) stating the 'establishment of a residential district for Jews in Krakow'.
 Photo courtesy of the National Library

Na zdjęciu **SYMCHÉ SPIRA** (poprawiający czapkę jednego ze swoich podwładnych) – szef *Ordnungsdienst* (OD) w krakowskim getcie.
 Fot. United States Holocaust Memorial Museum.

Pictured, Symche Spira (adjusting a cap of one of his subordinates) – the chief of *Ordnungsdienst* (Jewish Ghetto Police).
 Photo courtesy of United States Holocaust Memorial Museum

Na zdjęciu brama nr 1, jedna z czterech bram prowadzących do krakowskiego getta. Fot. Fortepan/Horváth József
 Pictured, gate no. 1, one of the four gates leading to the Krakow Ghetto. Photograph by: Fortepan/Horváth József

Mur krakowskiego getta. Widok od ul. Parkowej i ul. Rękawka, 1942 r.
Fot. Muzeum Krakowa

The wall of the Kraków Ghetto. A view from Parkowa Street and Rękawka Street, 1942.
Photo courtesy of the Museum of Kraków

Fragmenty muru
getta krakowskiego,
znajdującego się za
budynkiem szkoły przy
ul. Limanowskiego 62. Fot.
Michał Zajda

Fragments of the Krakow
Ghetto wall behind the
school building at 62
Limanowskiego Street.
Photo courtesy of Michał
Zajda

AKTION „REINHARDT” W GENERALNYM GUBERNATORSTWIE

ACTION REINHARDT IN GENERAL GOVERNMENT

Aktion „Reinhardt” (akcja „Reinhardt”) to kryptonim akcji mającej na celu zgładzenie Żydów zamieszkujących tereny Generalnego Gubernatorstwa oraz Okręgu Białostockiego, którą przeprowadziły okupacyjne władze niemieckie w latach 1942–1943 w ramach tzw. ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej (*Endlösung der Judenfrage*). Zbrodnicza operacja rozpoczęła się w nocy z 16 na 17 marca 1942 r. od deportacji Żydów z getta w Lublinie do obozu zagłady w Bełżcu. Całkowita liczba zamordowanych podczas II wojny światowej osób narodowości żydowskiej, legitymujących się przed 1 września 1939 r. polskim obywatelstwem, wynosi ok. 3 mln. Szacuje się, że ok. 2 mln spośród nich zostało zamordowanych w ramach Aktion „Reinhardt”.

Ideologia nazistowska była zbiorem koncepcji i poglądów politycznych, w którym zasadniczą rolę odgrywała sprawa żydowska. Dla głównych ideologów i propagandystów tej doktryny Żydzi stanowili źródło wszelkiego zła, obarczano ich winą za porażki i upokorzenia, jakie dotknęły państwo niemieckie, a wynikały m.in. z traktatu wersalskiego. Usunięcie Żydów z przestrzeni życiowej Niemców było jednym z najważniejszych zadań, jakie przed sobą postawili naziści.

The Action Reinhardt (*Aktion Reinhardt*) is the code name for an operation to exterminate Jews living in the General Government and the Białystok District, which was carried out by the occupying German authorities between 1942 and 1943 as part of the so-called Final Solution of the Jewish Question (*Endlösung der Judenfrage*). The criminal operation began on the night of 16–17 March 1942 with the deportation of the Jews from the Lublin Ghetto to the Belzec death camp. The total number of the Jews murdered during the Second World War who had held Polish citizenship before 1 September 1939 is approximately 3 million. It is estimated that about 2 million were murdered as part of the Action Reinhardt.

Nazi ideology was a set of concepts and political views in which Jewish question played a fundamental role. For the leading ideologues and propagandists of Nazi doctrine, the Jews were the source of all evil and were blamed for the failures and humiliations suffered by the German state, which resulted from, among other things, the Treaty of Versailles. Removing the Jews from the Germans' living space was one of the most critical tasks the Nazis set for themselves.

Lubelskie koszary im. Juliusa Schrecka – budynek, w którym mieścił się sztab Aktion „Reinhardt”. Szefem akcji był austriacki nazista SS-Brigadeführer Odilo Globocnik (1904–1945). Obecnie siedziba Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego przy ul. Spokojnej.

Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

The Julius Schreck barracks in Lublin – the building that housed the headquarters of the Action ‘Reinhardt’. The head of the Action was the Austrian Nazi and SS Brigadeführer Odilo Globocnik (1904–1945). Currently, it is the seat of the Faculty of Law, Canon Law and Administration of the Catholic University of Lublin at Spokojna Street.

Photo courtesy of the National Digital Archives

TREBLINKA II

ok. 850 tys.

SOBIBÓR

ok. 180 tys.

MAJDANEK

ok. 59 tys.

BELŻEC

ok. 450 tys.

Obozy zagłady w Generalnym Gubernatorstwie, w ramach prowadzonej Akcji „Reinhardt”, z wyszczególnieniem liczby zamordowanych w nich Żydów.

Extermination camps in the General Government, as part of the ongoing Action Reinhardt, detailing the number of Jews murdered in them.

REINHARD HEYDRICH (1904–1942); niemiecki nazista w stopniu SS-Obergruppenführera. Organizator konferencji w Wannsee, na której omawiano logistykę ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej (*Endlösung der Judenfrage*). Jeden z głównych pomysłodawców zagłady europejskich Żydów. Zmarł w wyniku powikłań po zamachu przeprowadzonym na jego w życie w Pradze 4 czerwca 1942 r. Naziści postanowili uczcić jego pamięć poprzez nazywanie akcji masowej eksterminacji ludności żydowskiej w Generalnym Gubernatorstwie jego imieniem.

Fot. Narodowe Archiwum

Reinhard Heydrich (1904–1942); a German Nazi with the rank of SS-obergruppenführer. He organised the Wannsee Conference, which discussed the logistics of the Final Solution of the Jewish Question (*Endlösung der Judenfrage*). He was one of the leading instigators of the extermination of the European Jews. He died due to complications following an attempt on his life in Prague on 4 June 1942. The Nazis decided to honour his memory by using his first name as the code name for the mass extermination of the Jewish population in the General Government.

Photo courtesy of the National Digital Archives

FRANZ STANGL (1908–1971); austriacki nazista, SS-Hauptsturmführer, komendant niemieckich obozów zagłady Sobibór (kwiecień 1942 – sierpień 1942) i Treblinka (wrzesień 1942 – sierpień 1945). Jeden z symboli Zagłady polskich Żydów. Ekstradowany z Brazylii do RFN, został skazany na dożywocie. Zmarł w więzieniu na zawał serca w 1971 r.

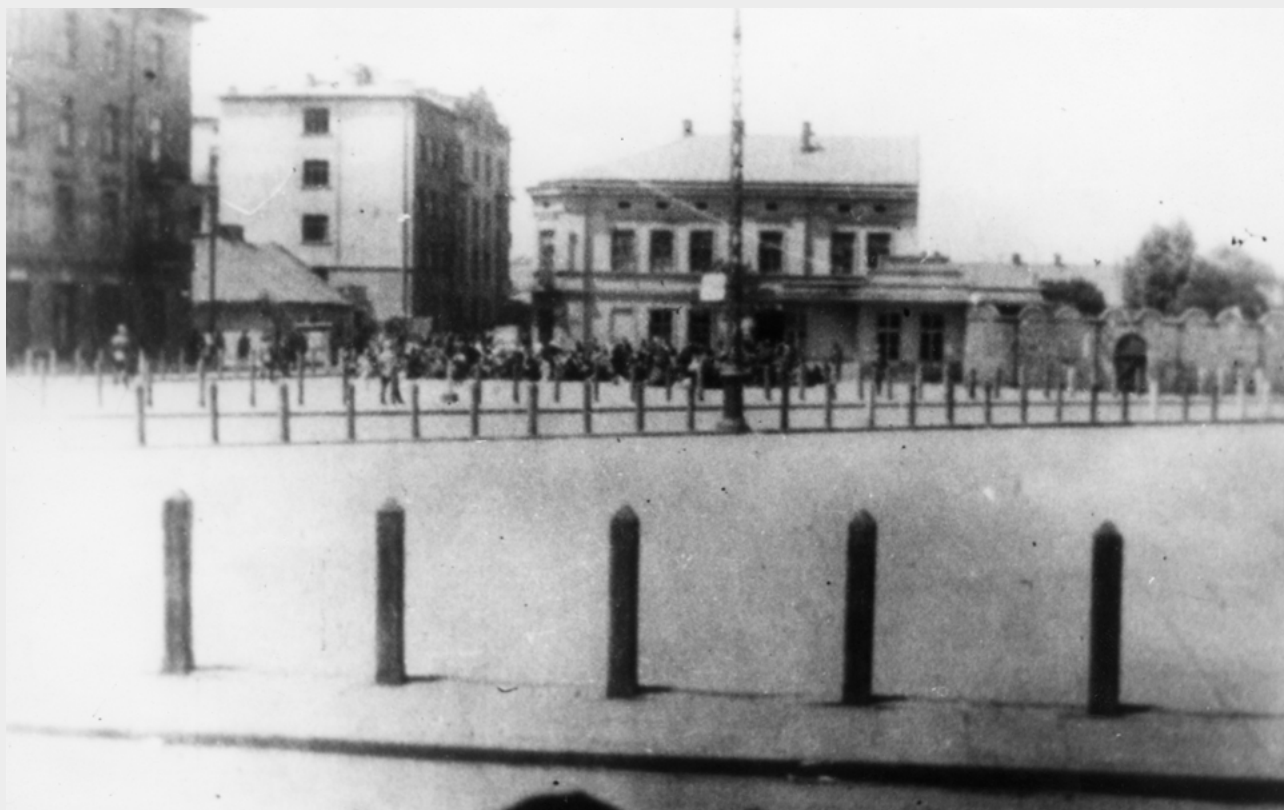
Fot. Domena Publiczna

Franz Stangl (1908–1971); an Austrian Nazi and SS Hauptsturmführer, Stangl was commandant of the German extermination camps Sobibór from April 1942 to August 1942, and of Treblinka from September 1942 to August 1945. He is one of the symbols of the Holocaust of the Polish Jews. Extradited from Brazil to West Germany, he was sentenced to life imprisonment. He died in prison of a heart attack in 1971.

Photo: Public Domain

DEPORTACJE Z KRAKOWSKIEGO GETTA

DEPORTATIONS FROM THE KRAKÓW GHETTO

Deportacja z getta, pl. Zgody (obecnie pl. Bohaterów Getta), czerwiec 1942 r. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Deportation from the Ghetto, Zgody Square (now Bohaterów Getta Square), June 1942. Photo: Institute of National Remembrance

Niemcy przeprowadzili dwie duże akcje deportacyjne z krakowskiego getta. Pierwsza odbyła się na początku czerwca 1942 r. W jej wyniku w komorach gazowych obozu zagłady w Bełżcu śmierć poniosło od 5 do 7 tys. Żydów, natomiast szereg osób zamordowano jeszcze w samym getcie. Druga wielka i zdecydowanie brutalniejsza akcja deportacyjna odbyła się 28 października 1942 r., kiedy to wywieziono do Bełżca na pewną śmierć ok. 4,5 tys. Żydów, natomiast w samym getcie zamordowano dalszych 600–800 osób. Po każdej akcji deportacyjnej Niemcy zmniejszali obszar dzielnicy, a warunki bytowe wraz z upływem czasu ulegały stopniowemu pogorszeniu.

„Na plac Zgody zjeżdżają platformy i wozy – tak opisuje czerwcowe wysiedlenia Tadeusz Pankiewicz, właściciel Apteki Pod Orłem znajdującej się na placu Zgody. – Wysiedlani biegną w ich kierunku, pchają

The Germans carried out two major deportation operations from the Kraków Ghetto. The first took place at the beginning of June 1942. As a result, between 5,000 and 7,000 Jews died in the gas chambers of the Belzec death camp, while many people were murdered in the Ghetto. A second extensive and decidedly more brutal deportation action occurred on 28 October 1942, when some 4,500 Jews were deported to Belzec to certain death, while 600–800 people were murdered in the Ghetto. After each deportation action, the Germans reduced the district area, and living conditions progressively deteriorated.

Tadeusz Pankiewicz, the owner of the Pod Orłem Pharmacy on Zgody Square, describes the June deportations as follows: *‘Platforms and cars arrive on Zgody Square. The displaced people run towards them, pushing to find a sitting place to put their luggage. (...)’*

się, by znaleźć siedzące miejsce, by umieścić bagaże. (...) Po raz drugi w tym dniu otwierają się drzwi apteki nacisnięte ręką gestapowców. Tym razem pada z ich ust: „Guten Tag”. Pytają, czyja to apteka i jak można się dostać na balkon. (...) robią zdjęcia fotograficzne, by móc pokazać światu humanitaryzm narodu niemieckiego.”

For the second time that day, the pharmacy door opens, pressed by the hands of the Gestapo men. This time it falls from their lips: „Guten Tag”. They ask whose pharmacy this is and how to get to the balcony. (...) they take photographic pictures to show the German people’s humanity to the world.’

Deportacja z getta, ul. Lwowska, czerwiec 1942 r.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Deportation from the Ghetto,
Lwowska Street, June 1942
Photo: Institute
of National Remembrance

Muzeum i Miejsce Pamięci w Bełżcu. Kompozycja rzeźbiarska wykonana ze zdemontowanych podkładów kolejowych, symbolizująca stos, na którym załoga obozu spalała zwłoki ofiar. Zdjęcie współczesne.
Fot. Michał Zajda

The Museum and Memorial at Belzec. A sculptural composition made of dismantled railway sleepers, symbolising the pyre on which the camp crew burned the corpses of the victims. A contemporary photo.
Photo by Michał Zajda

RUDOLF REDER (1881–1977) wraz z Chaimem Hirszmanem (1912–1946) są jedynymi osobami, którym udało się zbiec z obozu w Bełżcu i przeżyć okupację niemiecką. W obozie w Bełżcu Żydów uśmiercano za pomocą tzw. kwasu pruskiego, a następnie – spalini z dieslowskiego silnika. W budynku znajdowało się sześć kamiennych komór gazowych, pozbawionych okien. Proces zagłady wraz z pogrzebaniem zwłok trwał z reguły ok. dwóch – trzech godzin.
Fot. Domena publiczna

Rudolf Reder (1881–1977) and Chaim Hirszman (1912–1946) were the only people who escaped the Belzec camp and survived the German occupation. In the Belzec camp, the Jews were killed with the so-called Prussian acid and the exhaust fumes from a diesel engine. There were six windowless stone gas chambers. The extermination process, including the corpse burial, usually lasted about two to three hours.
Photo: Public domain

OSKAR SCHINDLER (1908–1974); niemiecki przedsiębiorca działający w okresie okupacji na terenie Krakowa, który prowadząc Niemiecką Fabrykę Wyrobów Emaliowanych uratował ponad tysiąc swoich żydowskich pracowników, więźniów obozu Plaszow. W 1993 r. został uhonorowany tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Oskar Schindler (1908–1974); a German entrepreneur active during the occupation in Kraków. Owner of *Deutsche Emalwarenfabrik Oskar Schindler* (German Enamelware Factory Oskar Schindler), he saved over a thousand of his Jewish employees, prisoners of the Plaszow camp. In 1993, he was awarded the title of Righteous Among the Nations.
Photo: Institute of National Remembrance

DAWID ALTER KURZMANN (1865–1942); nazwany krakowskim Korczakiem; kupiec, społecznik oraz filantrop. W okresie okupacji prowadził sierociniec znajdujący się przy ul. Józefińskiej 41, w którym przebywało ok. 300 dzieci. Najmłodsze z nich Niemcy wywieźli lub zamordowali na miejscu, a pozostałe wyprowadzono na plac Zgody. Tam zaproponowano wychowawcom Zakładu pracę w nowej placówce, która została przez nich odrzucona, co równało się faktycznemu wyrokowi śmierci. Kurzmann wraz z Anną Regina Feuerstein oraz towarzyszącymi im dziećmi Niemcy wywieźli do obozu zagłady w Bełżcu, gdzie zostali zamordowani.
Fot. Archiwum Narodowe w Krakowie

Dawid Alter Kurzmann (1865–1942); nicknamed the Korczak of Kraków; a merchant, a social activist and a philanthropist. During the occupation, he ran an orphanage at 41 Józefińska Street, which housed around 300 children. The youngest of them were deported or murdered on the spot by the Germans, while the others were taken to Zgody Square. There, the institution's educators were offered a job in the new facility, which they rejected, which was tantamount to a death sentence. The Germans took Kurzmann, Anna Regina Feuerstein and their accompanying children to the extermination camp in Belzec, where they were murdered.
Photo courtesy of the National Archives in Kraków

Deportacja z getta, pl. Zgody (obecnie pl. Bohaterów Getta), czerwiec 1942 r.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Deportation from the Ghetto, Zgody Square (now Bohaterów Getta Square), June 1942.
Photo: Institute of National Remembrance

LIKWIDACJA KRAKOWSKIEGO GETTA

THE LIQUIDATION OF THE KRAKÓW GHETTO

Wsobotę 13 marca 1943 r., ok. godz. 6.00 rano Niemcy rozpoczęli ostateczną akcję likwidacyjną krakowskiego getta A, przeznaczonego dla osób pracujących. Po południu ok. 6–8 tys. Żydów zostało zgromadzonych na placu Zgody, skąd pognano ich do obozu Plaszw. Następnego dnia Niemcy przystąpili do likwidacji getta B – dla osób bezrobotnych, starszych oraz chorych. Wtedy to większość mieszkających tam Żydów wywieziono do KL Auschwitz. Z tego transportu liczącego ok. 1 tys. osób wyłączono i pozostawiono w obozie ok. 500 osób, pozostałe zamordowano w komorze gazowej. W dwudniowej akcji prowadzonej na ulicach, w mieszkaniach i kryjówkach, w szpitalach i sierocińcach esesmani zamordowali kilkaset osób. Ich zwłoki przywieziono na wozach do obozu Plaszw, gdzie nadal rozstrzeliwano osoby uznane za nieprzydatne. Na ulicach getta oraz w egzekucjach przeprowadzanych w obozie zginęły wówczas ponad 2 tys. osób.

On Saturday, 13 March 1943, at around 6.00 a.m., the Germans began the final liquidation of Kraków's Ghetto A, which housed working people. In the afternoon, about 6–8 thousand Jews were assembled at Zgody Square, from where they were herded to the Plaszw camp. The following day, the Germans liquidated Ghetto B for the unemployed, elderly and sick. Most of the Jews living there were then transported to Auschwitz. About 1,000 people, including about 500 from this transport, were selected for labour and were directed to the barracks in Birkenau, while the others were sent to the gas chamber and murdered. In a two-day operation conducted in the streets, in flats and hiding places, hospitals and orphanages, the SS murdered several hundred people. Their corpses were brought on cars to the Plaszw camp, where the killing of those deemed useless would have continue unabated. More than 2,000 people were then killed on the streets in the Ghetto and in executions carried out in the camp.

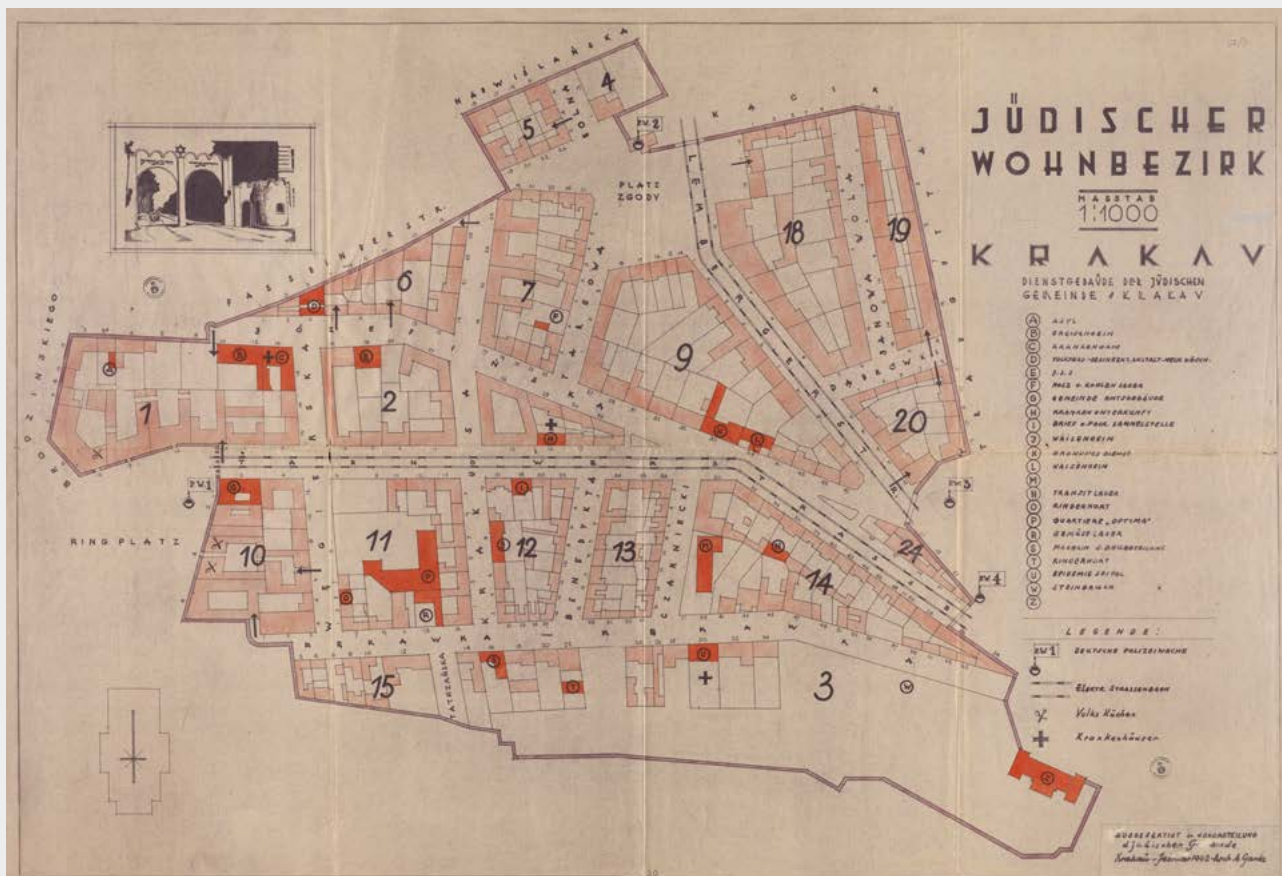

Naszywka Macieja Jakubowicza. 6 grudnia 1942 r., niemieckie władze okupacyjne podzieliły krakowskie getto na dwie części – A dla pracujących, czyli osób posiadających tzw. *Judenpass* (zaświadczenie o zatrudnieniu) i mniejsze obszarowo B – dla niepracujących. Żydzi pracujący otrzymali ponadto kwadratowe naszywki z płótna z oznaczeniem literowym zgodnym z charakterem pracy: „W” (*Wehrmacht*, placówki wojskowe), „R” (*Rüstung*, pracujący na rzecz przemysłu zbrojeniowego) i „Z” (*Zivil*, prace cywilne, nieokreślone)
Fot. Zbiory Tadeusza Jakubowicza

Maciej Jakubowicz's patch. On 6 December 1942, the German occupation authorities divided the Kraków Ghetto into two parts – A for those who worked, i.e., those with the so-called *Judenpass* (a certificate of employment), and the smaller area B for those who did not work. The working Jews were also given square cloth patches with a letter designation according to the nature of their work: 'W' (*Wehrmacht*, military posts), 'R' (*Rüstung*, working for the armaments industry) and 'Z' (*Zivil*, civilian work, unspecified).
Photo from the private collection of Tadeusza Jakubowicz

„W ostatnich dniach istnienia getta – pisał kronikarz krakowskiego getta Aleksander Bieberstein – znaczna liczba Żydów zdołała uciec na stronę aryjską. Były wypadki, że beznadziejną sytuację tych nieszczęśliwych ludzi wykorzystywali, na szczęście nieliczni, Aryjscy, którzy przyrzekając uciekinierom bezpieczne schronienie, mieli na myśli wyłącznie wyłudzenie pieniędzy, pozostawiając potem swe ofiary własnemu losowi lub – co gorsza – donosząc o nich do władz niemieckich. Byli inni, którzy w tych dniach pomogli Żydom ukryć się, pomogli przetrwać i w ten sposób uratowali ich przed śmiercią.”

A chronicler of the Kraków Ghetto, Aleksander Bieberstein, wrote 'In the last days of the ghetto's existence, many Jews managed to escape to the Aryan side. There were cases in which Aryans exploited the hopeless situation of these hopeless people. Fortunately, they were few in number. By promising the fugitives safe shelter, meant only to extort money, later leaving their victims to their fate or; worse, reporting them to the German authorities. There were others who, helped the Jews to hide, helped them to survive and thus saved them from death, in those days.'

Mapa getta w Krakowie-Podgórzu z lutego 1942 r. Fot. Archiwum Narodowe w Krakowie

The map of the Kraków-Podgórze Ghetto from February 1942. Photo courtesy of the National Archives in Kraków

Prawdopodobnie likwidacja getta w marcu 1943 r., przemarsz do obozu Płaszów. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Probably the liquidation of the Ghetto in March 1943, the march to the Płaszów camp. Photo: Institute of National Remembrance

ALEKSANDER BIEBERSTEIN (1889–1979) (na górze w środku) wraz z żoną (na dole pośrodku) i przyjaciółmi w Hajfie w 1971 r. W okresie okupacji niemieckiej zorganizował w krakowskim getcie szpital zakaźny i kierował nim do samego końca. Sprawował również urząd prezesa zarządu Zakładu Sierot Żydowskich aż do czasu likwidacji tej placówki. Był więźniem obozów Plaszow i Gross-Rosen. W 1985 r. krakowskie Wydawnictwo Literackie opublikowało jego wspomnienia z okresu okupacji pt. „Zagłada Żydów w Krakowie”.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

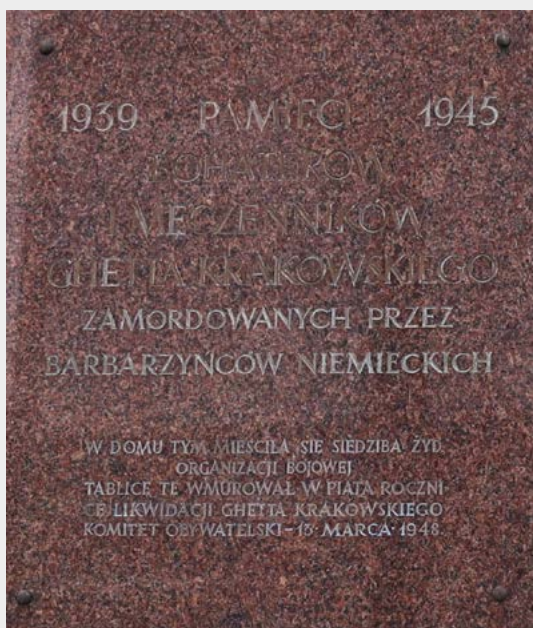

Aleksander Bieberstein (1889–1979) (at the top in the middle) with his wife (at the bottom, in the middle) and friends in Haifa in 1971. During the German occupation, he organised an infectious disease hospital in the Kraków Ghetto and managed it until the end. He also held the office of chairman of the board of the Jewish Orphans' Home until its liquidation. He was a prisoner in the Plaszow and Gross-Rosen camps. In 1985, the Wydawnictwo Literackie Publishing House in Kraków published his memoirs of the occupation period entitled 'Zagłada Żydów w Krakowie' [The Extermination of the Jews in Kraków].
Photo: Institute of National Remembrance

Marsz Pamięci, który odbywa się co roku w marcu, jest wyrazem zbiorowej pamięci mieszkańców Krakowa o tutejszych Żydach zamordowanych w okresie okupacji niemieckiej.
Fot. Michał Zajda

The March of Remembrance, taking place annually in March, expresses the collective memory of the Kraków people about the local Jews murdered during the German occupation.
Photo by Michał Zajda

Tablica znajdująca się na placu Bohaterów Getta (dawny plac Zgody), pod którą zwyczajowo krakowianie składają kwiaty, aby upamiętnić żydowskie ofiary okupacji niemieckiej.
„1939-1945 PAMIĘCI, MĘCZENNIKÓW, GETTA KRAKOWSKIEGO ZAMORDOWANYCH PRZEZ BARBARZYŃCÓW NIEMIECKICH. W TYM DOMU MIEŚCIŁA SIĘ SIEDZIBA ŻYDOWSKIEJ ORGANIZACJI BOJOWEJ. TABLICĘ TĘ WMUROWAŁ W PIĄTĄ ROCZNICĘ LIKWIDACJI GHETTA KRAKOWSKIEGO KOMITET OBYWATELSKI – 15 MARCA 1948”.
Fot. Michał Zajda

A plaque on Bohaterów Getta Square (formerly Zgody Square), under which it is customary for Kraków residents to lay flowers to commemorate the Jewish victims of the German occupation.
‘1939-1945. MEMORY, MARTYRS, OF THE KRAKOW GHETTO MURDERED BY THE GERMAN BARBARIANS. THIS HOUSE WAS THE HEADQUARTERS OF THE JEWISH MILITANT ORGANISATION. THIS PLAQUE WAS ERECTED ON THE 5TH ANNIVERSARY OF THE LIQUIDATION OF THE KRAKÓW GHETTO BY THE CIVIC COMMITTEE – 15 MARCH 1948.’
Photo by Michał Zajda

POLACY POMAGAJĄCY ŻYDOM

THE POLES HELPING THE JEWS

W okresie okupacji niemieckiej w Krakowie wielu Polaków pomagało Żydom – odzwierciedla to duża liczba uhonorowanych tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata.

Krakowska filia Rady Pomocy Żydom „Żegota” powstała 12 marca 1943 r. W skład Rady wchodził krakowscy socjaliści, ludowcy oraz przedstawiciele Stronnictwa Demokratycznego – do najważniejszych zaliczyć należy: Stanisława Dobrowolskiego (przewodniczący), Władysława Wójcika, Annę Dobrowolską, Tadeusza Seweryna, Jerzego Matusa oraz Marię Hochberg. Członkowie rady skupiali się na udzielaniu doraźnej pomocy (dostarczali fałszywe dokumenty ukrywającym się i organizowali dla nich kryjówki) oraz próbowali zwalczać tzw. szmalcowników, czyli osoby wydające Żydów okupantowi niemieckiemu. Rada apelowała również o udzielanie pomocy prześladowanym, co niejednokrotnie znajdowało odzew wśród mieszkańców Krakowa. Rada formalnie podlegała Delegaturze Rządu Rzeczypospolitej na Kraj, czyli podziemnym strukturom Państwa Polskiego.

Polacy są najliczniejszą grupą wśród uhonorowanych tytułem Sprawiedliwego wśród Narodów Świata, czyli osób nieżydowskiego pochodzenia, które podczas II wojny światowej udzielały bezinteresownej pomocy Żydom. Obecnie to już ponad 7 tys. osób.

During the German occupation of Kraków, many Poles helped the Jews – this is reflected in the significant number of the Poles honoured with the title of Righteous Among the Nations.

The Kraków branch of the Council to Aid Jews ‘Żegota’ was established on 12 March 1943. The Council was made up of Kraków socialists, peasants and representatives of the Democratic Party, the most important of whom were Stanisław Dobrowolski (a chairman), Władysław Wójcik, Anna Dobrowolska, Tadeusz Seweryn, Jerzy Matus and Maria Hochberg. The Council members concentrated on providing emergency aid (giving false documents to those in hiding and organising hiding places for them) and tried to combat the so-called ‘blackmailers’, i.e., people who handed Jews over to the German occupiers. The Council also appealed for help for the persecuted, which often found a response among the inhabitants of Krakow. The Council was formally subordinate to the Delegation of the Government of the Republic for Poland, i.e., the underground structures of the Polish State.

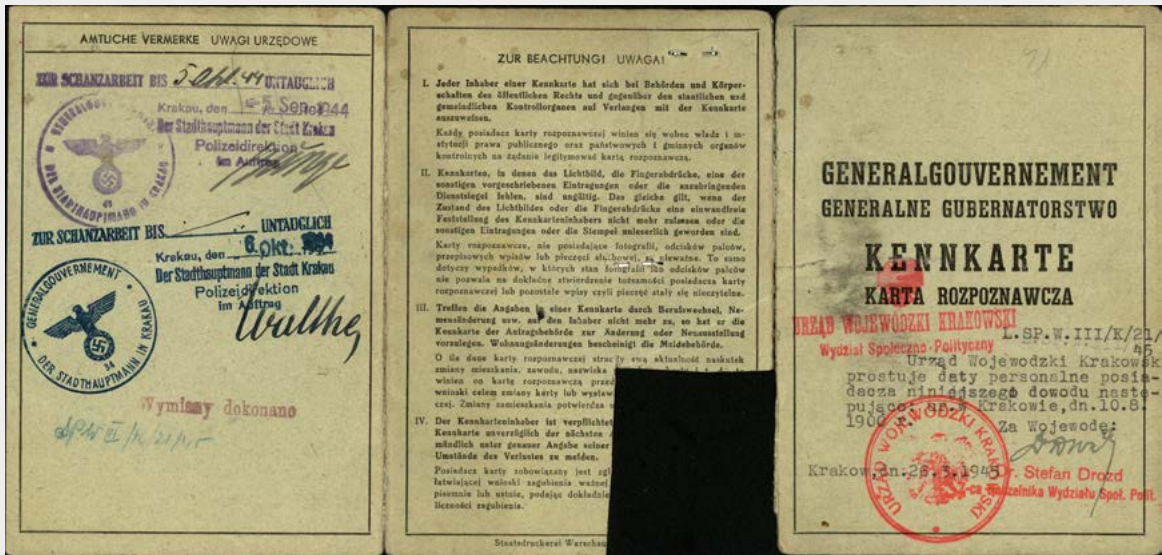
Poles are the most numerous group among those honoured with the title of Righteous Among the Nations, i.e., people of non-Jewish origin who selflessly helped Jews during World War II. They now number more than 7,000 people.

Na podstawie *Trzeciego rozporządzenia o ograniczeniach pobytu w Generalnym Gubernatorstwie z 15 października 1941 r.* generalny gubernator Hans Frank wprowadził karę śmierci za opuszczanie bez zezwolenia tzw. żydowskiej dzielnicy (getta). Tej samej karze miały podlegać te osoby, który pomagały się Żydom ukryć.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

On the basis of the Third Order on the Restriction of Residence Ordinance in the General Government of 15 October 1941, Governor-General Hans Frank introduced the death penalty for leaving the so-called Jewish quarter (ghetto) without permission. The same punishment was to be imposed on those who helped Jews to hide.
Photo: Institute of National Remembrance

Tablica poświęcona krakowskiej „Żegocie” (Kraków, ul. Jagiellońska 11). Fot. Michał Zajda

The plaque dedicated to the Kraków “Żegota” (Kraków, 11 Jagiellońska Street). Photo by Michał Zajda

Falszywa karta rozpoznawcza (kenkarta) krakowskiego adwokata **OSKARA KLEINBERGERA**. Podczas wojny oraz po jej zakończeniu używał nazwiska Jan Jerzmanowski (1900–1968). Ze zbiorów Michała Zajdy

A false identification card (*kenkarta*) of Oskar Kleinberger, a Kraków lawyer. During and after the war he used the name Jan Jerzmanowski (1900–1968). From the collection of Michał Zajda

TADEUSZ PANKIEWICZ (1908–1993); właściciel Apteki Pod Orłem – jedynej apteki funkcjonującej w getcie krakowskim, którą mógł prowadzić dzięki łapówkom wręczanym Niemcom. Pankiewicz za działalność na rzecz pomocy i ratowania Żydów został odznaczony w 1983 r. medalem i tytułem „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”. Zdjęcie wykonano ok. 1960 r. Fot. Instytut Pamięi Narodowej

Tadeusz Pankiewicz (1908–1993); the owner of the Pod Orłem Pharmacy – the only pharmacy operating in the Kraków ghetto, which he could run thanks to bribes given to the Germans. Pankiewicz was awarded the medal and title ‘Righteous Among the Nations’ in 1983 for his work in helping and saving Jews. The photograph was taken around 1960. Photo: Institute of National Remembrance

PIOTR KRUSZEWSKI (1907–1952); jako członek podziemia podczas okupacji bezinteresownie pomagał Żydom, m.in. Oskarowi Kleinbergerowi, za co w 1992 r. otrzymał tytuł „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”.
Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

Piotr Kruszewski (1907–1952); as a member of the underground movement during the occupation he selflessly helped the Jews, including Oskar Kleinberger, for which he was awarded the title of ‘Righteous Among the Nations’ in 1992.
Photo courtesy of the National Digital Archive

ALBIN MAŁYSIAK (1917–2011); ksiądz, później biskup rzymskokatolicki, który w czasie okupacji niemieckiej był kapłanem krakowskiego Zakładu Helclów – ośrodka dla osób starszych i niepełnych. W tym czasie pomagał pięciorgu Żydom mieszkającym w ośrodku, którzy ponadto otrzymali stosowne dokumenty poświadczające ich „aryjskie” pochodzenie. Albin Małysiak w 1995 r. otrzymał medal i tytuł „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

A priest, later a Roman Catholic bishop, who during the German occupation was chaplain of the Helcl Institute – a centre for the elderly and infirm – in Kraków. At that time he helped five Jews living in the centre, who were also given the appropriate documents certifying their ‘Aryan’ origin. Albin Małysiak was awarded the medal and the title ‘Righteous Among the Nations’ in 1995.
Photo: Institute of National Remembrance

JADWIGA TRZCIŃSKA (1898–1979); wraz z córką Ireną bezinteresownie pomagały żydowskiej rodzinie Fenyo przetrwać okupację niemiecką. Trzcińskie pomagały m.in. sprzedawać drobne przedmioty oraz znaleźć mieszkanie. 14 kwietnia 1944 r. Niemcy aresztowali rodzinę Fenyo i deportowali do obozu KL Bergen-Belsen, a następnie do KL Auschwitz-Birkenau. W grudniu 1944 r. aresztowano i wysłano do obozu KL Bergen-Belsen również Jadwigę Trzcińską za udzielanie pomocy Żydom, jednak przeżyła wojnę, a w 1994 r. otrzymała tytuł „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Jadwiga Trzcińska (1898–1979) and her daughter Irena selflessly helped the Jewish Fenyo family survive the German occupation. Among other things, the Trzcińskis helped them sell small items and find accommodation. On 14 April 1944, the Germans arrested the Fenyo family and deported them to the Bergen-Belsen concentration camp and then to the Auschwitz-Birkenau concentration camp. In December 1944, Jadwiga Trzcińska was also apprehended and sent to the Bergen-Belsen KL camp for helping Jews, but she survived the war and was awarded the title of ‘Righteous Among the Nations’ in 1994.
Photo: Institute of National Remembrance

MARIA ZMARS (1923–1999); w okresie okupacji niemieckiej ukrywała przez cztery tygodnie Rachel Steinfeld, zbiegłą z transportu do KL Auschwitz, która następnie dzięki pomocy „Żegoty” uciekła z okupowanego Krakowa i przeżyła wojnę. Maria Zmars, która wraz z rodziną bezinteresownie pomagała Żydom, w 1995 r. otrzymała medal i tytuł „Sprawiedliwy wśród Narodów Świata”.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Maria Zmars (1923–1999). For four weeks during the German occupation, she hid Rachel Steinfeld, an escapee from a transport to KL Auschwitz, who later escaped from occupied Kraków thanks to the help of ‘Żegota’ and survived the war. Maria Zmars, who with her family selflessly helped Jews, was awarded the medal and title ‘Righteous Among the Nations’ in 1995.
Photo: Institute of National Remembrance

OBOZY PRACY DLA ŻYDÓW. JULAGI

LABOUR CAMPS FOR JEWS

Baraki obozu Służby Budowlanej Prokocim I, powstałe na miejscu Julagu II. Po prawej – droga obozowa.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Barracks of the Prokocim I Building Service camp, created on the site of Julag II. On the right – the camp road.
Photo: Institute of National Remembrance

Obozy pracy dla Żydów (Julagi, niem. *Judenlager*) w Płaszowie, Prokocimiu i Biezanowie potwierdzają tragiczne losy więźniów ginących od morderczej pracy. Były to pierwsze tego typu miejsca założone przez Niemców dla Żydów w Krakowie i okolicy. Początkowo powstały jako samodzielne obozy, jednak w drugiej połowie 1943 r. zostały przyłączone do obozu Płaszów jako filie.

1. Julag I w Płaszowie, powstał wiosną 1942 r. W obozie tym znajdowało się ok. 1 tys. więźniów. Obozem kierował Franz Jozef Müller, który sprawował władzę zwierzchnią również nad pozostałymi *julagami*.

2. Julag II w Prokocimiu, powstał w lecie 1942 r. Przeciętny stan dzienny obozu wynosił ok. 1,7 tys. osób, a ogólna liczba jego więźniów to ok. 2,5–3 tys. osób. Obozem kierował Ludwik Hessler, słynący z bestialstwa.

The labour camps for the Jews (Julags, German: *Judenlager*) in Płaszów, Prokocim and Biezanów attest to the tragic fate of the prisoners dying from murderous labour. These were the first such places established by the Germans for the Jews in and around Kraków. Initially, they were set as independent camps, but in the 2nd half of 1943, they were attached to the Płaszów camp as branches.

1. Julag I in Płaszów was established in the spring of 1942 and housed approximately 1,000 prisoners. The camp was headed by Franz Jozef Müller, who also exercised authority over the other *julags*

2. Julag II in Prokocim was established in the summer of 1942. The average daily population of the camp was about 1,700, and the total number of its prisoners was about 2,500–3,000. The camp was headed by Ludwik Hessler, known for his cruelty.

3. Julag III w Biezanowie, powstał jesienią 1942 r. Obozem nominalnie kierował Viktor Ritschek.

Prócz *Julagów* istniały inne placówki robocze przy niemieckich firmach i obiektach wojskowych, które w 1943 r. przekształciły się w podobozы obozu Plaszw. Należał do nich m.in. znany obóz przy fabryce Rekord przejętej przez Oskara Schindlera. Od kwietnia 1944 r. utworzono podobóz w Wieliczce, w kopalni soli.

3. Julag III in Biezanów was established in the autumn of 1942.

In addition to the *Julags*, there were other work establishments attached to German companies and military facilities, which became sub-camps of the Plaszw camp in 1943. These included the well-known camp at the Rekord factory taken over by Oskar Schindler. From April 1944, a sub-camp was established at the Wieliczka salt mine.

LUDWIG HESSLER (1898–1948); kierownik Julagu II Prokocim, niemiecki nazistowski zbrodniarz wojenny skazany na śmierć przez sąd polski. Wyrok wykonano w Krakowie w więzieniu Montelupich. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Ludwig Hessler (1898–1948), the head of Julag II Prokocim, a German Nazi war criminal sentenced to death by a Polish court. The sentence was carried out in Montelupich prison in Kraków.
Photo: Institute of National Remembrance

VIKTOR RITSCHKEK; lagerführer Julagu III w Biezanowie. Niestety zbiegł po wojnie i uniknął odpowiedzialności. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Viktor Ritschek, lagerführer of Julag III in Biezanów. Unfortunately, he escaped after the war and eluded accountability.
Photo: Institute of National Remembrance

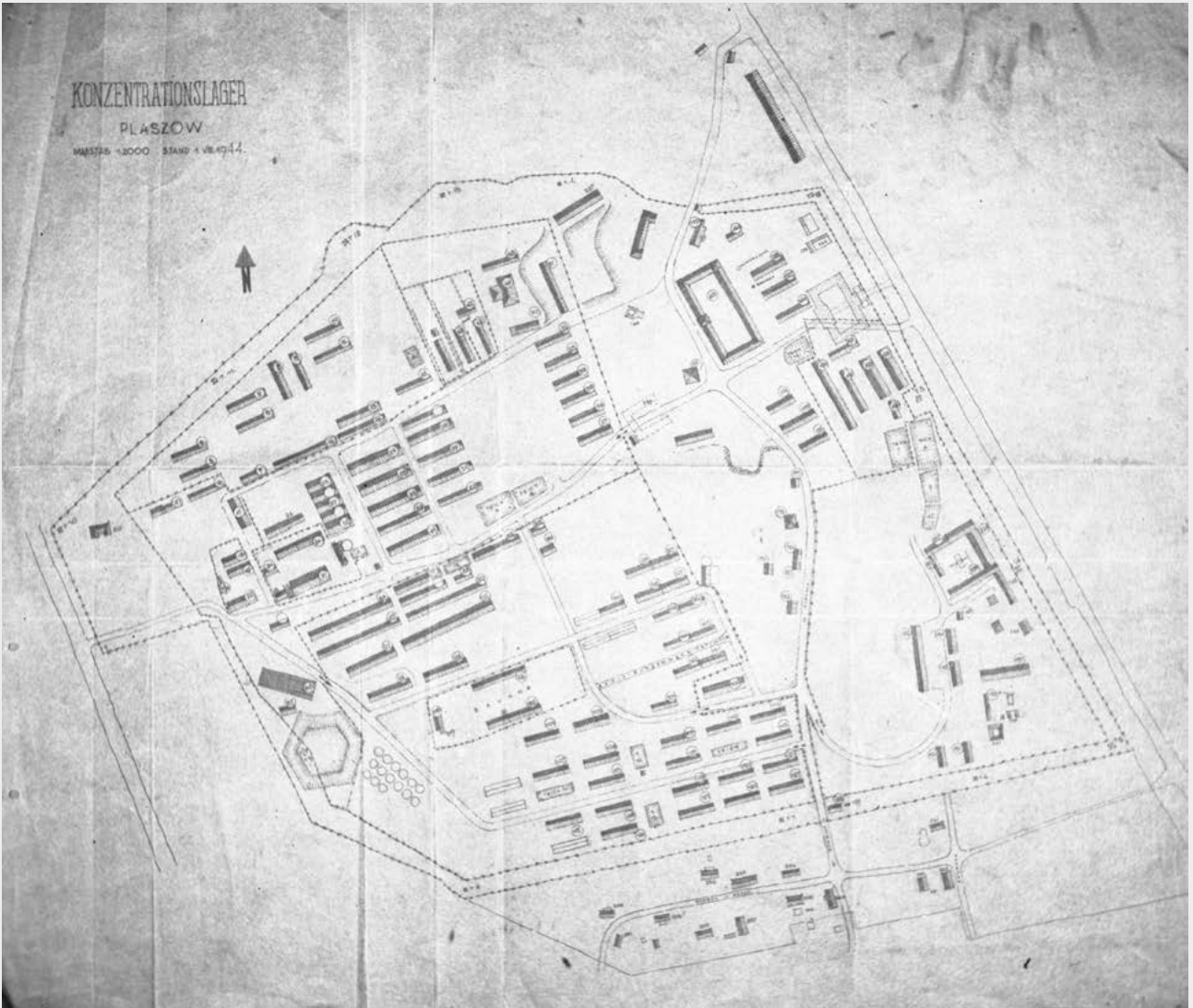

11 czerwca 2021 r. przy ul. Podmiłłów w Krakowie-Prokocimiu uroczystie odsłonięto tablicę poświęconą ofiarom obozów pracy przymusowej Julag II. Fot. Michał Zajda

On 11 June 2021, a plaque dedicated to the victims of the forced labour camp Julag II was ceremonially unveiled at Podmiłłów Street in Kraków-Prokocim.
Photo by Michał Zajda

NIEMIECKI NAZISTOWSKI OBÓZ PLASZOW. KACI

THE NAZI CAMP PLASZOW. THE EXECUTIONERS

Plan obozu wykonany w *Bauleitung KL Plaszow*, wiosna 1944 r. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

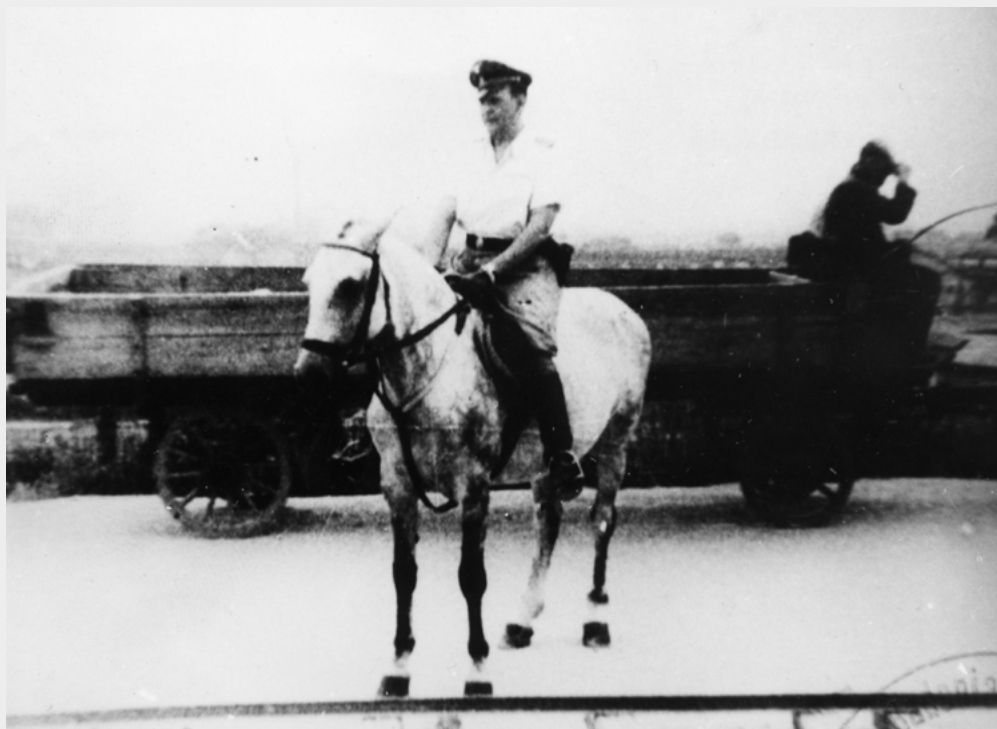
The plan of the *Bauleitung KL Plaszow* camp, spring 1944. Photo: Institute of National Remembrance

Obóz Plaszow – obóz pracy (*Zwangsarbeitslager Plaszow des SS – und Polizeiführers im Distrikt Krakau*) powstały pod koniec 1942 r., od stycznia 1944 r. przemianowany na obóz koncentracyjny (*Konzentrationslager Plaszow bei Krakau*). Znajdował się pomiędzy obecnymi ulicami Jerozolimską i Wielicką, częściowo na terenie dawnych cmentarzy żydowskich. W obozie Plaszow więziono głównie Żydów, jednak dużą grupę stanowili również etniczni Pola-

The Plaszow camp was a labour camp (*Zwangsarbeitslager Plaszow des SS – und Polizeiführers im Distrikt Krakau*) established at the end of 1942. It was renamed a concentration camp in January 1944 (*Konzentrationslager Plaszow bei Krakau*). It was located between present-day Jerozolimska and Wielicka Streets, partly on the site of former Jewish cemeteries. Mainly Jews were imprisoned in the Plaszow camp, but ethnic Poles also constituted

cy. Komendantami obozu byli kolejno: Horst Pilarzik, Franz Josef Müller, Amon Göth, Arnold Büscher oraz Kurt Schupke. Do najbrutalniejszych członków załogi należy zaliczyć Alberta Hujera, Ferdynanda Glasera, Lorenza Landstorfera, Edmunda Zdrojewskiego, Josefa Grzimka, Willego Eckerta oraz Wilhelma Staiba. Obóz został zlikwidowany 14 stycznia 1945 r., kiedy to ponad sześćsetosobową grupę więźniów poprowadzono w kierunku Oświęcimia.

a large group. The camp commanders were successive: Horst Pilarzik, Franz Josef Müller, Amon Göth, Arnold Büscher and Kurt Schupke. The most brutal members of the staff included Albert Hujer, Ferdinand Glaser, Lorenz Landstorfer, Edmund Zdrojewski, Josef Grzimek, Willi Eckert and Wilhelm Staib. The camp was liquidated on 14 January 1945, when a group of over six hundred prisoners was marched towards Auschwitz.

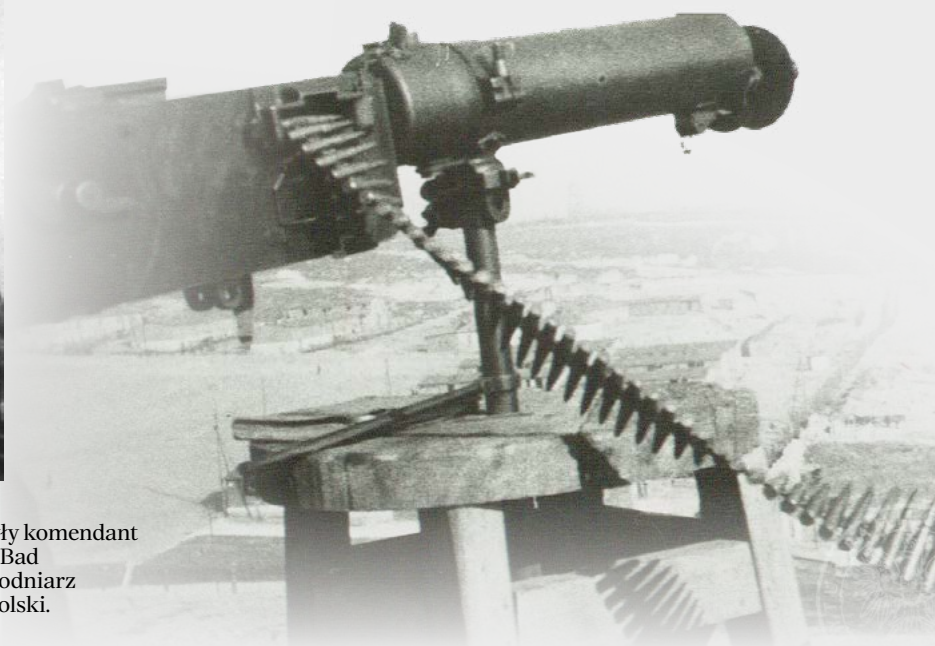
AMON LEOPOLD GÖTH (1908–1946); były komendant obozu Plaszow (1943–1944). Urodzony w Wiedniu, austriacki nazistowski zbrodniarz wojenny. Skazany na śmierć przez Najwyższy Trybunał Narodowy w Polsce.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Amon Leopold Göth (1908–1946), a former commandant of the Plaszow camp (1943–1944). Born in Vienna, Göth was an ardent Nazi and a war criminal. He was sentenced to death by the Supreme National Tribunal in Poland.
Photo: Institute of National Remembrance

ARNOLD BÜSCHER (1899–1949); były komendant obozu Plaszow (1944–1945). Urodzony w Bad Oeynhausien niemiecki nazistowski zbrodniarz wojenny, skazany na śmierć przez sąd polski.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Arnold Büscher (1899–1949); a former commandant of the Plaszow camp (1944–1945). Born in Bad Oeynhausien, Germany, the Nazi war criminal Büscher was sentenced to death by a Polish court.
Photo: Institute of National Remembrance

Fot. Instytut Pamięci Narodowej
Photo: Institute of National Remembrance

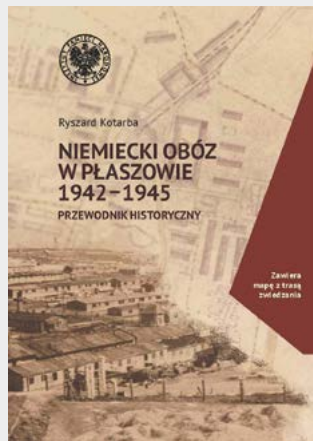
JOSEF GRZIMEK (1905–1950); dowódca kompanii strażników obozu Plaszow. Urodzony w Oberglogau (obecnie Głogówek) niemiecki nazistowski zbrodniarz wojenny. Skazany na śmierć przez sąd polski.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Josef Grzimek (1905–1950), commander of the Plaszow camp guard company. The German Nazi war criminal was born in Oberglogau (now Głogówek). He was sentenced to death by a Polish court.
Photo: Institute of National Remembrance

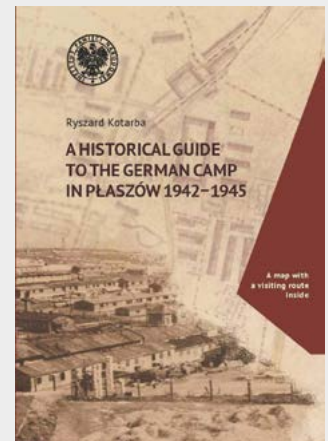
Widok ogólny na KL Plaszow.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

A general view of KL Plaszow.
Photo: Institute of National Remembrance

Przewodnik historyczny po terenie dawnego niemieckiego obozu Plaszow autorstwa Ryszarda Kotarby, pracownika Instytutu Pamięci Narodowej w Krakowie. To publikacja dotycząca drugiego co do wielkości w Małopolsce (po KL Auschwitz) terenu obozowego, a zarazem cmentarzyska tysięcy zamordowanych obywateli Rzeczypospolitej – zarówno Żydów, jak i Polaków. Wersje elektroniczne przewodnika, polsko – i anglojęzyczna, można pobrać bezpłatnie ze stron internetowych Instytutu Pamięci Narodowej.

A historical guide to the site of the former German camp Plaszow by Ryszard Kotarba, an employee of the Institute of National Remembrance in Kraków. The publication refers to the second-largest camp site in Lesser Poland (after Auschwitz), and at the same time is a cemetery for thousands of murdered citizens of the Republic of Poland, Poles of both Jewish and non-Jewish faiths. Electronic versions of the guide, in Polish and English-language, can be downloaded free of charge from the website of the Institute of National Remembrance.

NIEMIECKI NAZISTOWSKI OBÓZ PLASZOW. OFIARY

THE NAZI CAMP AT PLASZOW. VICTIMS

Przeciętny stan osobowy obozu Plaszow wynosił kilkanaście tysięcy więźniów (głównie Żydów, lecz także Polaków), najczęściej zanotowano w czerwcu 1944 r. – 24 tys. osób. Więźniowie pracowali niewolniczo na terenie obozu, w komandach roboczych na terenie Krakowa, w kilku podobozach, jak również w mieście, w dziesiątkach firm i placówek. Według najnowszych badań szacuje się, że przez KL Plaszow przeszło ok. 30–40 tys. więźniów, z tego zostało zamordowanych ok. 5 tys. Żydów i Polaków.

The average population of the Plaszow camp was several thousand prisoners (mainly Polish Jews, but also non-Jewish Poles); the highest number recorded was 24,000 people in June 1944. Prisoners worked as slave labour within the camp, in work commandos within Kraków, in several sub-camps, and in the city in dozens of companies and establishments. According to the latest research, it is estimated that about 30,000–40,000 prisoners passed through KL Plaszow, of whom about 5,000 Jews and Poles were murdered.

Niewolnicza praca więźniów w obozie Plaszow. Dzień roboczy rozpoczynał się pobudką o 4.00 rano, po apelu o 6.00 następowały wymarsze do całodziennej pracy z godzinną przerwą na obiad.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Slave labour of the Plaszow camp prisoners. The working day started with a wake-up call at 4.00 a.m., followed by marching out for a day's work with a one-hour break for lunch.
Photo: Institute of National Remembrance

Miejsce po byłym obozie Plaszow. Fot. Marcin Pojałowski

The site of the former Plaszow camp. Photo by Marcin Pojałowski

JAKUB STENDIG (1891–1952); krakowski architekt, w czasie okupacji zmuszany przez Niemców do rozbudowy infrastruktury obozu Plaszow. Samorzutnie podjął się akcji gromadzenia i ratowania zabytków z krakowskich synagog. Odkryte przez Niemców, zostały skradzione i wywiezione w nieznanym kierunku.

Fot. Archiwum Narodowe w Krakowie

Jakub Stendig (1891–1952), a Kraków architect, was forced by the Germans during the occupation to develop the infrastructure of the Plaszow camp. He took it upon himself to collect and salvage monuments from Kraków's synagogues. Having discovered them, the Germans stole and took them away to an unknown destination.

Photo courtesy of the National Archives in Krakow

MIECZYŚLAW PEMPER (1920–2011); w obozie Plaszow był sekretarzem komendanta Amona Götha, przez co mógł z bliska obserwować brutalność i bezkarność strażników i członków załogi. Przekazywał informacje o obozie (zbrodniach) polskim strukturom konspiracyjnym. Przyczynił się do uratowania wielu krakowskich Żydów. Po wojnie był świadkiem w procesie Amona Götha w 1946 r. w Krakowie.

Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Mieczysław Pemper (1920–2011) was secretary to Plaszow camp commandant Amon Göth, and thus could observe at close quarters the brutality and impunity of the guards and camp staff. He supplied information about the crimes in the camp to Polish underground structures. He was instrumental in saving many of Kraków's Jews. After the war he was a witness in the trial of Amon Göth in 1946 in Kraków.

Photo: Institute of National Remembrance

SARA POLINA GINZBURG, ZNANA JAKO ZUZANNA GINCZANKA (1917 – zamordowana wiosną 1944 r. w obozie Plaszow); niezwykle uzdolniona poetka młodego pokolenia.

Fot. Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie

Sara Polina Ginzburg, known as Zuzanna Ginczanka (1917 – murdered in the Plaszow camp in the spring of 1944), an extremely talented poet of the younger generation.

Photo courtesy of the Adam Mickiewicz Museum of Literature in Warsaw

DIANA REITER (1902 – zamordowana w sierpniu 1943 r. w obozie Plaszow); jedna z pierwszych kobiet architektek w Krakowie. Absolwentka Wydziału Architektury Politechniki Lwowskiej.

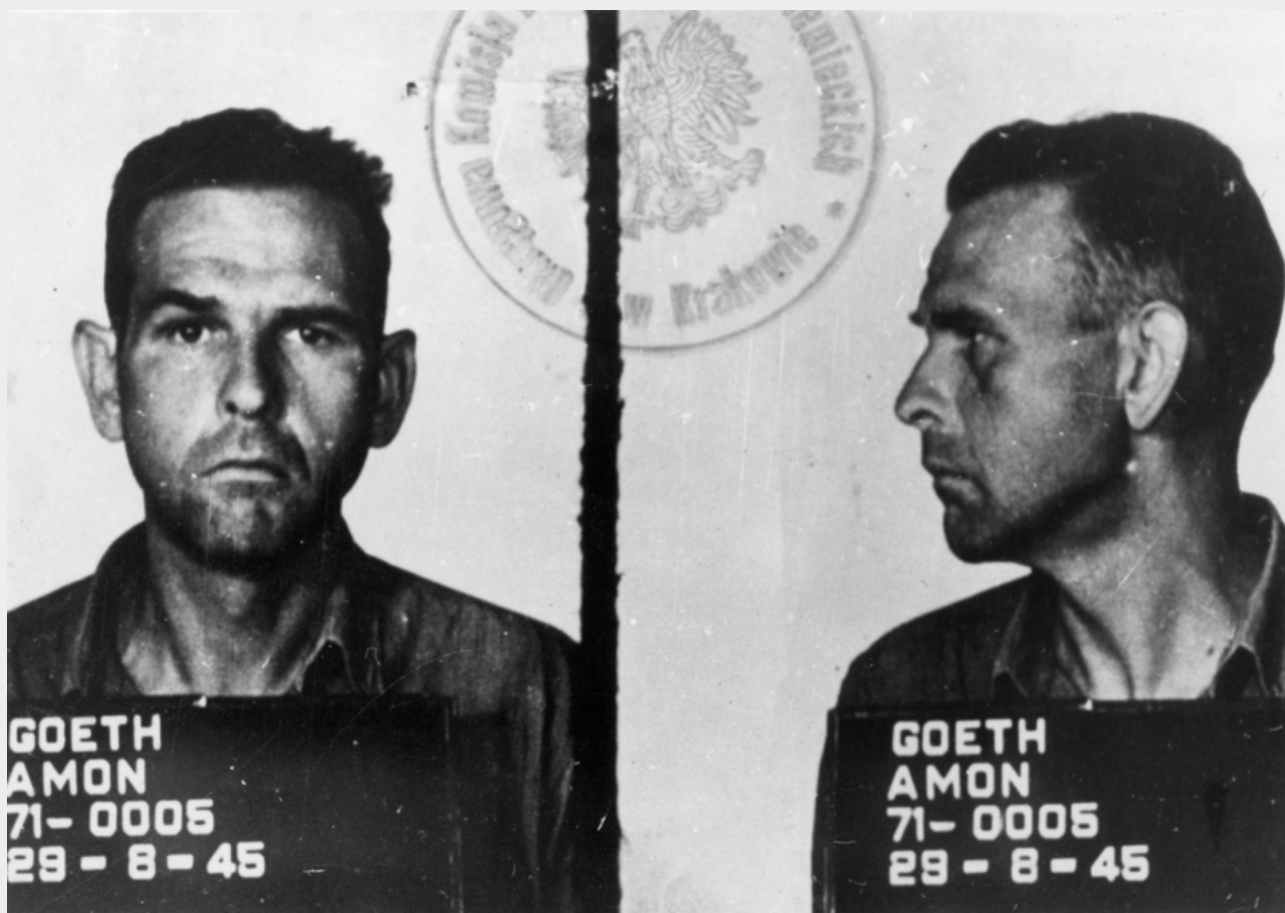
Fot. Archiwum Narodowe w Krakowie

Diana Reiter (1902 – murdered in August 1943 in the Plaszow camp), one of the first female architects in Kraków. She was a graduate of the Faculty of Architecture at the Lviv Polytechnic.

Photo courtesy of the National Archives in Kraków

ŚCIGANIE KATÓW KRAKOWSKICH ŻYDÓW

PROSECUTING THE MURDERERS
OF KRAKÓW'S JEWS

Fotografia więzienna Amona Götha.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Amon Göth's prison photograph.
Photo: Institute of National Remembrance

Po wojnie polski wymiar sprawiedliwości rozpoczął badania nad zbrodniami niemieckimi popełnionymi w Krakowie. Przez wiele lat działała w Polsce Komisja Badania Zbrodni Niemieckich, która miała znaczny udział w procesie ścigania i karania zbrodniarzy wojennych.

W sierpniu 1946 r. przed Najwyższym Trybunałem Narodowym – sądem specjalnie utworzonym w celu rozpoznawania spraw o najcięższe zbrodnie niemieckie – stanęli m.in. Amon Göth oraz zastępca Generalnego Gubernatora Josef Bühler, którzy zostali skazani na karę śmierci. Taką samą karę w procesach przed krakowskimi sądami otrzymali: sekretarz stanu w rządzie Generalnego Gubernatorstwa

After the war, the Polish justice system began investigating German crimes committed in Kraków. For many years, the Commission for the Investigation of German Crimes operated in Poland and significantly contributed to the prosecution and punishment of war criminals.

In August 1946, Amon Göth and Deputy Governor General Josef Bühler, among others, stood before the Supreme National Tribunal, which was purposefully established to hear cases of the gravest German crimes, and were sentenced to death. The same punishment was handed down in trials before the Kraków courts to the Secretary of State in the Government of the General Government, Ernst Boepple

Ernst Boepple oraz szef sztabu dowódcy SS i Policji dystryktu krakowskiego Willi Haase. Przed sądami w Polsce stanęli również kolaboranci oraz członkowie *Jüdischer Ordnungsdienst* (Żydowskiej Policji Porządkowej). W 1948 r. przed Sądem Okręgowym w Krakowie miał miejsce proces 18 członków załogi obozu Plaszow, na karę śmierci skazano: Lorenza Landstorfera, Ferdinanda Glasera, Edmunda Zdrojewskiego, a także Arnolda Büschera.

Po wojnie Żydzi ocaleni z zawieruchy wojennej i mieszkający w Polsce składali relacje przed Żydowską Komisją Historyczną (obecnie materiały te znajdują się w Żydowskim Instytucie Historycznym w Warszawie), niekiedy też zgłaszali się jako świadkowie w prokuraturach i sądach.

and the Chief of Staff of the SS and Police Commander of the Kraków District, Willi Haase. Collaborators and members of *Jüdischer Ordnungsdienst* (the Jewish Order Police) were also brought before the courts in Poland. In 1948, a trial of 18 members of the Plaszow camp staff took place before the Regional Court in Kraków; death sentences were handed down to Lorenz Landstorfer, Ferdinand Glaser, Edmund Zdrojewski, and Arnold Büscher.

After the war, Jews who survived the turmoil of the war and lived in Poland gave accounts to the Jewish Historical Commission (these materials are now housed in the Jewish Historical Institute in Warsaw), and sometimes came forward as witnesses in prosecutors' offices and courts.

Obwieszczenie

**Wyrok Najwyższego Trybunału Narodowego z dnia 5 września 1946 r.
nr. N. T. N. 406/46, skazujący**

**AMONA LEOPOLDA
GOETHA**

**b. komendanta Obozu Koncentracyjnego
w Plaszowie na karę śmierci za przestępstwo
z art. 1, § 1 a), b) Dekretu PKWN. z 31/8 1944 i inne, popełnione przez to, że**

jako członek NSDAP na terenie Austrii i Rzeszy Niemieckiej od roku 1932 oraz jako członek „Waffen SS“ od 5 marca 1940 do 13 września 1944 na terenie Rzeczypospolitej Polskiej brał udział w związku zbrodniczym, jakim była ta partia, która pod wodzą Adolfa Hitlera wytknęła sobie jako cel w drodze gwałtu, prowadzenia wojen napastniczych i za pomocą innych przestępstw — wśród których wybitną rolę odgrywało ludobójstwo Polaków i Żydów — zdobycie władztwa nad światem i zaprowadzenie ustroju narodowo-socjalistycznego, przy czym Amon Goeth osobiście zarządzał pozbawianiem wolności, dręczenie i eksterminację jednostek i całych grup ludności, jak również własnoręcznie zabijał, kaleczył i dręczył większą, liczbowo niedającą się oznaczyć, ilość osób — tak Żydów jak i Polaków oraz obywateli innych narodowości — wobec nieskorzystania przez Prezydenta KRN z przysługującego Mu prawa łaski

**został wykonany w dniu 13 września 1946
w Krakowie przez powieszenie.**

Kraków, dnia 13 września 1946 r.

**PROKURATOR
SPECJALNEGO SĄDU KARNEGO
W KRAKOWIE**

Drukarnia Związkowa, Kraków — M 1496.

Afisz z obwieszczeniem o wykonaniu wyroku śmierci na Amonie Göcie. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

The placard announcing the execution of Amon Göth.
Photo: Institute of National Remembrance

Kraków, styczeń 1948 r. Na ławie oskarżonych od lewej: Arnold Büscher, Edmund Zdrojewski, Lorenz Landstorfer, Ferdinand Glaser, Fritz Korthals, Andreas Dreer.

Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Kraków, January 1948. On the accused bench, from the left: Arnold Büscher, Edmund Zdrojewski, Lorenz Landstorfer, Ferdinand Glaser, Fritz Korthals, Andreas Dreer.

Photo: Institute of National Remembrance

JAN SEHN (1909–1965); polski prawnik, sędzia, profesor prawa karnego, dyrektor Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie, przewodniczący Okręgowej Komisji Badań Zbrodni Hitlerowskich w Krakowie. Jako sędzia śledczy uczestniczył w wielu procesach zbrodniarzy wojennych. Zmarł nagle 12 grudnia 1965 r. we Frankfurcie nad Menem w trakcie misji związanej z prowadzonymi śledztwami.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Jan Sehn (1909–1965), a Polish lawyer, judge, professor of criminal law, director of the Institute of Forensic Expertise in Kraków and chairman of the District Commission for the Investigation of Nazi Crimes in Kraków. As an investigating judge he participated in many trials of war criminals. He died suddenly on 12 December 1965 in Frankfurt am Main during a mission related to his investigations.
Photo: Institute of National Remembrance

MARTIN FELLEENZ (1909–2007); niemiecki nazista. W latach 1941–1942 był szefem sztabu SS und Polizeiführer (dowódca SS i Policji dystryktu krakowskiego), pełnomocnikiem dla organizacji i koordynacji akcji wysiedleńczych na terenie dystryktu krakowskiego. Po wojnie został oskarżony przez zachodniemiecki wymiar sprawiedliwości o deportację ok. 39 tys. Żydów do obozu zagłady w Bełżcu oraz o rozstrzeliwania na miejscu. W 1966 r. został skazany na 7 lat więzienia, jednak z uwagi na to że, przebywał w areszcie śledczym od 1960 r., został zwolniony z dalszego odbywania kary. W późniejszym okresie był m.in. nauczycielem gry na fortepianie w szkole muzycznej we Flensburgu oraz dyrektorem męskiego stowarzyszenia chóralnego. W 1996 r. otrzymał odznaczenie z okazji 60-lecia dyrygentów chórów.
Fot. Archiwum Miejskie Kilonii/Domena Publiczna

Martin Fellenz (1909–2007), a German Nazi From 1941 to 1942, he was Chief of Staff SS und Polizeiführer (the commander of the SS and Police of the Kraków district), a plenipotentiary for the organisation and coordination of deportation actions in the Kraków District. After the war, he was accused by the West German judiciary of deporting some 39,000 Jews to the Belzec death camp and of executing them on the spot. In 1966, he was sentenced to seven years in prison, but because he had been in custody since 1960, he was released in recognition of time served. In later life, he was, among other things, a piano teacher at the music school in Flensburg and director of the men's choral association. In 1996, he received a decoration on the occasion of the 60th anniversary of choir conductors.
Photo courtesy of the Kiel City Archives/Public Domain

Pierwsza wizja lokalna polskich śledczych, która odbyła się 4 października 1945 r. na terenie byłego obozu Plaszow (w tle ruiny domu przedpogrzebowego).
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

The first site inspection of the Polish investigators on 4 October 1945 at the site of the former Plaszow camp (ruins of the pre-burial house in the background).

Photo: Institute of National Remembrance

TRUDNY OKRES POWOJENNY

A DIFFICULT POST-WAR PERIOD

Synagoga Kupa, ok. 1936 r. 11 sierpnia 1945 r. w czasie porannej modlitwy do synagogi tej wdarł się agresywny tłum. W efekcie pobito wielu Żydów oraz zdemolowano świątynię. Powodem tych zjść była pogłoska, jakoby Żydzi dopuścili się tzw. mordu rytualnego na polskim dziecku. W wyniku zjść zginęła przypadkowo 56-letnia Róża Berger. Władze zatrzymały kilkudziesięciu uczestników pogromu, a sąd wojskowy skazał na kary pozbawienia wolności kilkanaście osób. Fot. Narodowe Archiwum Cyfrowe

The Kupa Synagogue, about 1936. On 11 August 1945, an aggressive mob broke into this synagogue during the morning prayers. Many Jews were assaulted and beaten, and the temple was demolished. The reason for these incidents was a rumour that Jews had committed a so-called ritual murder on a Polish child. As a result of the incidents, 56-year-old Róża Berger was accidentally killed. The authorities arrested several dozen participants of the pogrom, and the military court sentenced a dozen people to prison terms. Photo courtesy of the National Digital Archives

Tylko co dziesiąty Żyd zamieszkujący tereny przedwojennego państwa polskiego przetrwał Zagładę. Z przedwojennej populacji krakowskich Żydów przeżyło tylko ok. 2 tys. osób. Na podstawie spisu sporządzonego w Polsce pod koniec czerwca 1946 r. mieszkało tu ok. 240 tys. osób przynajmniej do pochodzenia żydowskiego. Kraków tuż po zakończeniu wojny był jednym z największych skupisk żydowskich w kraju, według szacunków historyków mieszkało w nim ok. 6–8 tys. wyznawców judaizmu. Z upływem lat w wyniku wzmożonej emigracji liczba ta systematycznie malała. Przyczynami powojennej emigracji były m.in. niechęć do życia w miejscu naznaczonym Zagładą, poczucie zagrożenia i osamotnienia, chęć połączenia z żyjącymi

Only one in ten of the Jews who had lived in the pre-war Polish state survived the Holocaust. Of the pre-war population of Kraków's Jews, only about 2,000 survived. Based on a census taken in Poland at the end of June 1946, around 240,000 people claimed Jewish origin. At the end of the war, Kraków was one of the largest Jewish centres in the country; according to historians' estimates, about 6,000-8,000 adherents of Judaism lived there. Over the years, due to increased emigration, this number systematically decreased. The reasons for post-war emigration included an unwillingness to live in a place marked by the Holocaust, a sense of danger and loneliness, a desire to be reunited with living relatives, and a negative

bliskimi oraz ocena sytuacji politycznej i społecznej. Kongregacja Wyznania Mojżeszowego w Krakowie, spadkobierczyni przedwojennej Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie, była jedną z najważniejszych i najprężniejszych w Polsce. Dzięki staraniom ówczesnego Przewodniczącego Kongregacji Macieja Jakubowicza oraz dzięki wielu religijnym Żydom Kongregacja przetrwała okres komunizmu (1945–1989), zachowując swój religijny charakter.

assessment of the political and social situation. The Congregation of the Mosaic Denomination in Kraków, heir to the pre-war Jewish Religious Community in Kraków, was one of Poland's most important and resilient congregations. Due to the efforts of the then Chairman of the Congregation, Maciej Jakubowicz and many religious Jews, the Congregation survived the communist period (1945–1989), preserving its religious character.

Krakowscy Żydzi podczas pogrzebu ekshumowanych szczątków ofiar zbrodni niemieckich. Przemawia Maciej Jakubowicz. Cmentarz żydowski, ul. Miodowa 55, lata 60. XX w. Fot. Gmina Wyznaniowa Żydowska Krakowie

Kraków's Jews during the funeral of the exhumed remains of the victims of German crimes. Maciej Jakubowicz speaking. Jewish cemetery, 55 Miodowa Street, 1960s. Jewish Community of Kraków. XX w. Photo courtesy of the Jewish Religious Community of Kraków

MACIEJ JAKUBOWICZ (1911–1978); przewodniczący Kongregacji Wyznania Mojżeszowego w Krakowie (1957–1978), uczestnik kampanii wrześniowej 1939 r. Podczas okupacji przez pewien okres ukrywał się pod aryjskim nazwiskiem. Po wojnie utrzymywał przyjacielskie kontakty z ówczesnym metropolitą krakowskim Karolem Wojtyłą, późniejszym papieżem Janem Pawłem II. Inwigilowany przez Służbę Bezpieczeństwa w okresie Polski Ludowej. Maciej Jakubowicz jest pochowany na cmentarzu żydowskim przy ul. Miodowej 55 w Krakowie. Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Maciej Jakubowicz (1911–1978), a Chairman of the Congregation of Jewish Religious in Kraków (1957–1978) and a participant in the 1939 September campaign. For a while during the occupation, he hid under an assumed Aryan name. After the war, he maintained friendly contacts with the then-Kraków metropolitan Karol Wojtyła, later to become Pope John Paul II. He was under surveillance by the Security Service during the People's Republic of Poland. Maciej Jakubowicz is buried in the Jewish cemetery at 55 Miodowa Street in Kraków. Photo: Institute of National Remembrance

Synagoga Izaaka Jakubowicza, druga połowa lat 50. XX w. W okresie powojennym sytuacja społeczności żydowskiej w Polsce stała się bardzo trudna. W 1955 r. władze Polski Ludowej rozpoczęły akcję zawłaszczania majątku żydowskiego na rzecz nowych użytkowników. Najgłośniej przeciw temu zaprotestowała Kongregacja Wyznania Mojżeszowego w Krakowie. Komuniści w zamierzony sposób zmienili tradycyjne nazewnictwo, aby uniemożliwić polskim Żydom odzyskanie ich majątku – nazwali go „mieniem opuszczonym”.
Fot. Muzeum Krakowa/Henryk Hermanowicz

Isaac Jakubowicz Synagogue, the 2nd half of the 1950s. In the post-war period, the situation of the Jewish community in Poland became complicated. In 1955, the People's Republic of Poland authorities began a campaign to appropriate Jewish property in order to distribute it to other people, in response to which the Congregation of the Mosaic Faith in Kraków protested with greatest vigour. The communists deliberately changed the traditional nomenclature to make it impossible for Polish Jews to reclaim their property, having redefined it as 'abandoned property'.
Photo courtesy of the Museum of Kraków/Henryk Hermanowicz

Członkowie Kongregacji Wyznania Mojżeszowego w Krakowie podczas zebrania, ul. Skawińska 2, lata 70. XX w.
Fot. Gmina Wyznaniowa Żydowska Krakowie

Members of the Jewish Religious Community in Kraków during a meeting, 2 Skawińska Street, 1970s.
Photo courtesy of the Jewish Religious Community of Kraków

Modlitwa krakowskich Żydów w synagodze Remu, ul. Szeroka 40, lata 80. XX w.
Fot. Gmina Wyznaniowa Żydowska Krakowie

The Prayer of Kraków's Jews in the Remu synagogue, 40 Szeroka Street, 1980s.
Photo courtesy of the Jewish Religious Community of Kraków

KRAKOWSCY ŻYDZI PO WOJNIE

KRAKÓW'S JEWS AFTER THE WAR

Powojenna historia krakowskich Żydów to historia jednostek oraz ich walki o zachowanie swojej tożsamości, jak również ratowanie materialnego dziedzictwa żydowskiego. Obecnie społeczność żydowska w Krakowie odgrywa ważną rolę w budowaniu narracji o historii oraz aktywnie uczestniczy w kształtowaniu obrazu miasta.

The post-war history of Krakow's Jews is the story of individuals and their struggle to preserve their identity and save the material Jewish heritage. Today, Kraków's Jewish community plays a vital role in building the narrative of history and actively shapes the city's image.

Krakowscy Żydzi podczas modlitwy w święto Purim w synagodze Kupa.
Fot. Michał Zajda, 2022 r.

Kraków's Jews during Purim prayers at the Kupa synagogue.
Photo by Michał Zajda, 2022

CZESŁAW JAKUBOWICZ (1916–1997); lata 80. XX wieku, przewodniczący Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie w latach 1979–1993. Czesław Jakubowicz jest pochowany na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55.
Fot. Gmina Wyznaniowa Żydowska Krakowie

Czesław Jakubowicz (1916–1997); chairman of the Jewish Religious Community in Kraków from 1979 to 1993. He is buried in the Jewish cemetery in Kraków at 55 Miodowa Street.
Photo courtesy of the Jewish Religious Community of Kraków

JULIAN ALEKSANDROWICZ (1908–1988); lekarz internista, profesor nauk medycznych, filozof medycyny i hematolog. W czasie wojny brał udział w kampanii wrześniowej, był więźniem krakowskiego getta, a po ucieczce wstąpił do Armii Krajowej. Julian Aleksandrowicz jest pochowany na cmentarzu wojskowym przy ul. Prandoty.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Julian Aleksandrowicz (1908–1988), an internal medicine doctor, professor of medical sciences, philosopher of medicine and a haematologist. During the war he took part in the September campaign, was imprisoned in the Kraków Ghetto, and after his escape joined the Home Army. He is buried in the military cemetery at Prandota Street.
Photo: Institute of National Remembrance

LEOPOLD KOZŁOWSKI-KLEINMAN (1918–2019); pianista, kompozytor, dyrygent. Wieloletni wiceprzewodniczący, honorowy przewodniczący Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie oraz Honorowy Obywatel Stołecznego Królewskiego Miasta Krakowa. Do 1968 r. prowadził Zespół Pieśni i Tańca Krakowskiego i Warszawskiego Okręgu Wojskowego. Ostatni przedstawiciel przedwojennych klezmerów w Polsce, nazywany był „ostatnim klezmerem Galicji”. Leopold Kozłowski jest pochowany na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Leopold Kozłowski-Kleinman (1918–2019); a pianist, composer, and conductor. For many years vice-chairman, honorary chairman of the Jewish Religious Community in Cracow and Honorary Citizen of the Royal Capital City of Cracow. Until 1968 he led the Song and Dance Ensemble of the Kraków and Warsaw Military District. The last representative of pre-war klezmer in Poland, he was called 'the last klezmer of Galicia'. He is buried in the Jewish cemetery in Kraków at 55 Miodowa Street.
Photo: Institute of National Remembrance

JANINA RUTH BUCZYŃSKA

(1926–2012); adwokat, działaczka społeczna blisko związana z krakowskim środowiskiem artystycznym (Piwnica pod Baranami) i naukowym. Publikowała teksty na łamach krakowskiego „Przekroju”. Służyła pomocą prawną działaczom opozycji antykomunistycznej. Janina Ruth Buczyńska została pochowana na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Janina Ruth Buczyńska (1926–2012); a lawyer and social activist closely associated with the Kraków artistic (Piwnica pod Baranami) and academic community. She published texts in the Kraków-based Przekrój. She provided legal assistance to anti-communist opposition activists. She is buried in the Jewish cemetery in Kraków at 55 Miodowa Street.
Photo: Institute of National Remembrance

**DANIEL
BERTRAM**

(1920–2009); jeden z ostatnich żyjących w Krakowie przedstawicieli rodu Kohenów. Daniel Bertram został pochowany na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55.
Fot. Instytut Pamięci Narodowej

Daniel Bertram (1920–2009); one of the last living representatives of the Kohen family in Kraków. He is buried in the Jewish cemetery in Kraków at 55 Miodowa Street.
Photo: Institute of National Remembrance

**MARIA RÓŻA
JAKUBOWICZ**

(1918–2007); nazywana była przez krakowskich Żydów Matką Gminy. Po wojnie, zaraz po przybyciu do Krakowa w czerwcu 1945 r., Maria Jakubowicz zaangażowała się w pracę dla Wojewódzkiego Komitetu Żydowskiego przy ul. Długiej 38. Zajmowała się przede wszystkim dziećmi, w większości sierotami, które ocalały na terenach polskich oraz przyjechały jako repatrianci z polskich domów dziecka na terenie Związku Sowieckiego. Maria Róża Jakubowicz jest pochowana na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ul. Miodowej 55.
Fot. Gmina Wyznaniowa Żydowska w Krakowie)

Maria Róża Jakubowicz (1918–2007) was called the Mother of the Community by Kraków Jews. After the war, as soon as she arrived in the Kraków in June 1945, Maria Jakubowicz became involved in work for the Jewish Provincial Committee at 38 Długa Street. She cared for children, mostly orphans, who had survived in the Polish territories and who had come as repatriates from Polish orphanages in the Soviet Union. She is buried in the Jewish cemetery in Kraków at 55 Miodowa Street.
Photo courtesy of the Jewish Religious Community of Kraków

**MAURZYCY
WIENER**

(1906–1990); adwokat, wieloletni przewodniczący krakowskiego oddziału Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce. Jest pochowany na cmentarzu żydowskim w Krakowie przy ulicy Miodowej 55.
Fot. Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Krakowie)

Maurycy Wiener (1906–1990), a lawyer and the long-time chairman of the Kraków branch of the Social and Cultural Association of Jews in Poland. He is buried in the Jewish cemetery in Kraków at 55 Miodowa Street.
Photo courtesy of the Social and Cultural Association of Jews in Poland

Prezydent Miasta Krakowa **PROF. JACEK MAJCHROWSKI**, przewodniczący Zarządu Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Krakowie **TADEUSZ JAKUBOWICZ** oraz wiceprzewodniczący Rady Miasta **SŁAWOMIR PIETRZYK** podczas uroczystości nadania skwerowi pod synagogą Tempel imienia Ozjasza Thona. Uroczystość odbyła się w Krakowie w 2021 r.
Fot. Michał Zajda

The Mayor of the City of Kraków, Prof. Jacek Majchrowski, the President of the Board of the Jewish Religious Community of Kraków, Tadeusz Jakubowicz, and the Deputy President of the City Council, Sławomir Pietrzyk, at the ceremony of naming the square in front of the Tempel Synagogue after Ozjasz Thon. The ceremony took place in Kraków in 2021.
Photo by Michał Zajda

Najstarszą krakowską Żydówką **ŁUCJA ŻACZKIEWICZ (Z DOMU FREIREICH)** otrzymuje kwiaty na swoje 104 urodziny w listopadzie 2022 r.
Fot. Helena Jakubowicz

Kraków's oldest Jewish woman Łucja Żaczkiewicz (née Freireich) receives flowers on her 104th birthday in November 2022.
Photo by Helena Jakubowicz

ŻYDZI W HISTORII KRAKOWA
THE JEWS IN THE HISTORY OF KRAKOW

Wielki Żydowski Rynek w Krakowie
The Great Jewish Market in Krakow

Wielki Żydowski Rynek w Krakowie
The Great Jewish Market in Krakow

PRZERWANA HISTORIA

LOSY KRAKOWSKICH ŻYDÓW W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

A STORY INTERRUPTED

FATE OF THE KRAKÓW JEWS DURING THE WORLD WAR II

Instytut Żydowski w Krakowie
The Jewish Institute in Krakow

INSTYTUT PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Krakowie

www.krakow.ipn.gov.pl
www.facebook.com/IPNKrakow